

ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล

ในบทก่อน ๆ เราได้ทราบถึงความหมายของนิติบุคคล การแบ่งประเภทของนิติบุคคล การแสดงเจตนาของนิติบุคคล หลักทั่วไปในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญา ความเห็น เกี่ยวกับเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล และวัตถุประสงค์ของการลงโทษนิติบุคคลมาแล้ว ในบทนี้จะได้ศึกษาถึงเนื้อหาสาระที่สำคัญว่า นิติบุคคลจะมีความรับผิดชอบทางอาญา หรือไม่เพียงใด

นิติบุคคลเกิด และมีขึ้นโดยมีสาเหตุ และวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับเรื่องของเอกชน ในทางแพ่ง โดยกฎหมายกำหนดไว้ว่า นิติบุคคลจะมีขึ้นได้ก็แต่ด้วยอาศัยอำนาจแห่งบทบัญญัติทั้งหลายของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือกฎหมายอื่น นิติบุคคลมีสิทธิ และหน้าที่ต่าง ๆ ได้ตามบทบัญญัติทั้งปวงแห่งกฎหมาย ภายในขอบแห่งวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งนิติบุคคลนั้น (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 68, 69) ซึ่งโดยทั่วไปแล้วอาจเห็นได้ว่าความรับผิดชอบของนิติบุคคล น่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิ หรือปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ของตนในทางแพ่ง เช่น เรื่องละเมิด หรือผิดสัญญา เท่านั้น แต่โดยเหตุที่นิติบุคคลมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ตามบทบัญญัติทั้งปวงแห่งกฎหมาย ดังนั้น นิติบุคคลจึงอาจมีความรับผิดชอบที่ไกลออกไปกว่าความรับผิดชอบในทางแพ่ง ได้ ซึ่งหมายถึงความรับผิดชอบในทางอาญานั้นเอง

ความเห็นและเหตุผลเกี่ยวกับเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล

ปัญหาที่ว่า นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบทางอาญาหรือไม่นั้น ได้มีการพิจารณาโดยนักนิติศาสตร์ ซึ่งมีความคิดเห็นเป็น 2 ฝ่าย ทางฝ่ายต่างได้ให้เหตุผลอ้างอิง และ

โต้แย้งกัน กล่าวคือ ¹

1. ฝ่ายที่เห็นว่า นิติบุคคลไม่ควรต้องรับผิดชอบทางอาญาให้เหตุผลว่า นิติบุคคล เป็นบุคคลที่สมมุติขึ้นโดยกฎหมาย จึงไม่มีตัวตนไม่มีจิตใจ ไม่อาจแสดงเจตนา คังเช่น บุคคลธรรมดาได้ ฉะนั้นจึงไม่อาจมีการกระทำหรือมีเจตนาซึ่งเป็นองค์ประกอบ สำคัญของความรับผิดตามกฎหมายอาญาและเป็นการขัดต่อสภาพของ นิติบุคคลตามที่ บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 69, 70

ฝ่ายที่เห็นว่า นิติบุคคลควรต้องรับผิดชอบทางอาญาให้เหตุผลว่า กฎหมาย ใ้รับรองฐานะของนิติบุคคล เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งให้มีสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ ภายในขอบแห่งกฎหมาย จึงอาจมีการกระทำและแสดงเจตนาโดยทางผู้แทนนิติบุคคล ได้ คังเช่นที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 75 ฉะนั้นจึงอาจถูก ลงโทษทางอาญาได้

2. ฝ่ายที่เห็นว่า นิติบุคคลไม่ควรต้องรับผิดชอบทางอาญาให้เหตุผลว่า นิติบุคคล มีสิทธิและหน้าที่ภายในวิสัยประสงค (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 69) ย่อมกระทำการใดภายในวิสัยประสงค คังนั้น นิติบุคคลจะมีวิสัยประสงคเพื่อไปกระทำให้ ความผิด ทางอาญาไม่ได้ และความจริงแล้วตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 75, 76 กฎหมายให้กำหนดสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของนิติบุคคลในทาง แพ่ง เท่านั้น ไม่บัญญัติถึงความรับผิดในทางอาญาแต่ประการใด

ฝ่ายที่เห็นว่า นิติบุคคลควรต้องรับผิดชอบทางอาญาให้เหตุผลว่า หากจะถือ

¹ ประสิทธิ์ โสวิลกุล, " ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล, " วารสาร กฎหมาย (กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ 3/ ฉบับที่ 2, 2520), หน้า 127 - 128.

จิตติ คิงคพิทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1 ตอน 1, แก้ไข เพิ่มเติม พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่ง เนติบัณฑิตยสภา, 2521), หน้า 507 - 509.

โดยเคร่งครัดว่านิติบุคคลจะมีความรับผิดชอบทางอาญาไม่ได้แล้วย่อมจะเป็นผลให้นิติบุคคล มีเสรีภาพถึงขนาดที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่ต้องกลัวว่าจะมีความรับผิดชอบทางอาญา นอกจาก นั้น หากเป็นการกระทำภายในขอบแห่งวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล แต่ได้กระทำโดย วิธีที่เป็นความผิดทางอาญา และผู้แทนได้กระทำไปเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล ก็ต้อง ถือว่านิติบุคคลยังต้องรับผิดชอบ จะถือว่าเป็นการทำนอกเหนือวัตถุประสงค์ และทำให้ นิติบุคคลหลุดพ้นความรับผิดชอบโดยสิ้นเชิงไม่ได้

3. ฝ่ายที่เห็นว่านิติบุคคลไม่ควรต้องรับผิดชอบทางอาญาให้เหตุผลว่า การ ลงโทษนิติบุคคลเป็นการชดเชยหลักที่โทษเป็นสิ่ง เฉพาะตัว เช่น โทษปรับที่ลงแก่ นิติบุคคลนั้น ผลที่แท้จริงจะตกแก่บุคคลธรรมดาที่ประกอบกันเข้าเป็นนิติบุคคลนั้น ซึ่ง อาจไม่รู้ เห็นควยในการกระทำ ความผิดที่นิติบุคคลถูกลง โทษนั้นเลย

ฝ่ายที่เห็นว่านิติบุคคลควรต้องรับผิดชอบทางอาญาให้เหตุผลว่า แม้จะเป็น ความจริงเช่นนั้น แต่นั่นเป็นเพียงผลในทางข้อเท็จจริง ไม่ใช่ทางกฎหมาย และมีอยู่ ในเรื่องอื่น ๆ เหมือนกัน เช่น เมื่อลงโทษหัวหน้าครอบครัว ภรรยาและบุตรของผู้นั้นย่อม หลอยไต่รับผลในทางทรัพย์สิน และในทางจิตใจตามไปด้วย จึงเห็นว่าเป็นสิ่งที่ควร กระทำ เพราะการลงโทษทางอาญานิติบุคคลนั้นจะทำให้หนีการระมัดระวังในการเลือก และควบคุมบุคคลธรรมดา ผู้มีสิทธิควบคุมการกระทำของนิติบุคคลซึ่งจะเป็นผลให้บุคคล ธรรมดา ผู้มีสิทธิควบคุมการกระทำของนิติบุคคลนั้นเพิ่มความเกรงกลัวในการดำเนินงาน ของนิติบุคคลนั้นยิ่งขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกของนิติบุคคล และสาธารณชน ทั่วไป ด้วย

4. ฝ่ายที่เห็นว่านิติบุคคลไม่ควรต้องรับผิดชอบทางอาญาให้เหตุผลว่า ถ้า ทิศาระหนักลักษณะลงโทษทั้ง 5 ประการ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 แล้ว จะเห็นได้ว่า กฎหมายอาญามีเจตนารมณ์ กำหนดโทษสำหรับบุคคลธรรมดาเท่านั้น เพราะ มีโทษบางอย่างที่จะใช้ลงโทษแก่นิติบุคคลไม่ได้ เช่น โทษประหารชีวิต จำคุก และกักขัง

ฝ่ายที่เห็นว่านิติบุคคลควรต้องรับผิดชอบทางอาญาให้เหตุผลว่า แม้ว่า นิติบุคคลจะถูกลงโทษประหารชีวิต จำคุก หรือกักขัง ไม่ได้ แต่ก็ยังเป็นคู่พิพินิจที่ศาล อาจกำหนดโทษสำหรับนิติบุคคลตามสภาพแห่งโทษที่จะเปิดช่องให้ กล่าวคือ นิติบุคคล

อาจถูกลงโทษปรับ และหรือริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 และนอกจากนั้น ศาลอาจใช้มาตรการอื่นซึ่งมีลักษณะคล้ายกับวิธีการ เพื่อความปลอดภัยแก่นิติบุคคล เช่นสั่งห้ามดำเนินกิจการ หรือสั่งเลิกประกอบกิจการ ตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 281 เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์การประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว ลง 24 พ.ย. 2515 ข้อ 26, 27, 28, 29

5. ฝ่ายที่เห็นว่านิติบุคคลไม่ควรต้องรับผิดทางอาญาให้เหตุผลว่า ถ้าจะลงโทษทางอาญาแก่นิติบุคคลอาจจะเป็นการขัดกับวัตถุประสงค์ หรือปรัชญาการลงโทษทางอาญา กล่าวคือวัตถุประสงค์ของการลงโทษผู้กระทำความผิดกฎหมาย มีทฤษฎี และความเห็นต่าง ๆ ดังนี้

- ก. ลงโทษเพื่อเป็นการทดแทน (retribution)
- ข. ลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่ (deterrence)
- ค. ลงโทษเพื่อเป็นการปรับปรุงแก้ไข (reformation)
- ง. ลงโทษเพื่อเป็นการตัดไม้ใหม่โอกาสกระทำความผิดอีก (incapacitation)

ซึ่งวัตถุประสงค์ของแต่ละทฤษฎีนั้นล้วนหมายถึงบุคคลธรรมดาทั้งนั้น โดยไม่ได้หมายถึงนิติบุคคลแต่ประการใดเลย

ฝ่ายที่เห็นว่านิติบุคคลควรต้องรับผิดทางอาญาให้เหตุผลว่า เมื่อกฎหมายได้รับรองฐานะของนิติบุคคลว่าเป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่ง โดยมีบุคคลธรรมดา ตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้หรือตามที่ไต่ขึ้นของคณะเบี่ยนเป็นผู้แทนของนิติบุคคล เพื่อแสดงเจตนา และกระทำการใด ๆ ภายในวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น ดังนั้นหากการกระทำของผู้แทนเป็นการผิดกฎหมายอาญา นิติบุคคลก็ควรต้องรับผิดทางอาญาคด้วย และถูกลงโทษได้เท่าที่กฎหมายจะเปิดช่องให้ มิฉะนั้นแล้วนิติบุคคลก็อาจจะแสวงหาผลประโยชน์ โดยมีรอบคอบกฎหมาย ซึ่งจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันมีกฎหมายหลายฉบับที่มีบัญญัติขึ้นเพื่อควบคุมนิติบุคคลโดยเฉพาะ เช่น พระราชบัญญัติสมาคมการค้า พ.ศ. 2509 พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2509, พระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2510, พระราชบัญญัติประกัน-

ชีวิต พ.ศ. 2510, พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้า และป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522
เป็นต้น

ความเห็นเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของบริษัท

เนื่องจากนิติบุคคลประเภทห้างหุ้นส่วนบริษัท (Corporation) เป็นนิติบุคคลประเภทที่ทำการค้า และมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนส่วนรวมโดยตรง ฉะนั้นจึงมีกรณีที่เกิดขึ้นเป็นความผิดได้มากกว่านิติบุคคลประเภทอื่น ๆ และได้มีข้อโต้แย้งอันเกี่ยวกับความรับผิดของบริษัท โดยมีความเห็นเป็นสองฝ่าย ทั้งในทางเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ในอันที่จะให้บริษัทมีความรับผิดทางอาญา กล่าวคือ ¹

เหตุผลของฝ่ายที่เห็นด้วยว่า บริษัทควรจะต้องรับผิดทางอาญา

1. กิจกรรมของบริษัทเป็นกิจกรรมธรรมดา ความรับผิดทางอาญา เป็นสิ่งจำเป็น เพื่อควบคุมนิติบุคคลให้บรรลุตามนโยบายของสังคม

2. การกำหนดบทลงโทษทางอาญานั้น มีผลต่อผู้ถือหุ้น แต่การลงโทษทางอาญาต่อบริษัทไม่อาจทำให้ผู้อื่นเสียหาย หรือละเมิดสิทธิและศีลธรรมอันดีต่อส่วนรวม

3. การที่บริษัทจะถูกลงโทษเพราะเหตุว่าเป็นความผิดที่ต้องงควั้น การกระทำ ซึ่งกำหนดเป็นหน้าที่ของบริษัท จึงเป็นการยากลำบากที่จะไปลงโทษแก่บุคคลธรรมดาอื่น ๆ (ผู้แทนฯ หรือผู้ถือหุ้น) ถ้าบริษัทเป็นผู้ละเมิดกฎหมายนั้น

4. แมวว่าบุคคลธรรมดาที่เป็นผู้แทนอาจถูกลงโทษได้ แต่อาจจะไม่ยุติธรรม ที่จะเลือกคนใดคนหนึ่งมาลงโทษ เมื่อความผิดนั้นเป็นผลร่วมกัน

¹ ประสิทธิ์ โสวิไลกุล, " ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล, " วารสารกฎหมาย, หน้า 130 - 131.

5. ควรจะลงโทษปรับต่อบุคคลที่ได้รับผลจากการประกอบกิจการที่ผิดกฎหมาย อันเป็นการป้องกันการแสวงหาความร่ำรวยอันไม่เป็นธรรม

6. ให้ดำเนินการฟ้องบริษัท เพื่อให้สมกับความยุติธรรมสอดคล้องกับทัศนคติของสาธารณชนมากกว่าที่จะฟ้องบุคคลธรรมดา (ผู้แทน)

7. การให้บริษัทรับผิดชอบแทนเป็นวิธีที่มีนวลกว่าที่จะไปกำหนดโทษบุคคลธรรมดา ซึ่งเป็นตัวการ (human principal) ในฐานะเป็นผู้ถือหุ้น ซึ่งเป็นวิธีการหลีกเลี่ยงการทำให้ (ผู้ถือหุ้น) เสียชื่อเสียง และความสามารถที่จะทำการฟ้อง หรืออุทธรณ์โทษเป็นส่วนตัว

เหตุผลของฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยว่า บริษัทควรรับผิดชอบทางอาญา

1. การกำหนดโทษอาญาโดยการปรับต่อบริษัท มักจะไม่ได้ผล เพราะ เพียงทำให้ลดจำนวนเงินกำไร (profit diminishing) อันมีผลลดการระดมทุนไปยังผู้บริโภค โดยการเพิ่มราคา หรืออัตราค่าบริการเท่านั้น

2. ทุนของบริษัทซึ่งกระจายอยู่กับผู้ถือหุ้นจำนวนนับร้อย ๆ พัน ๆ คน และผู้ถือหุ้นเหล่านั้น ก็ไม่สามารถจะควบคุมการจัดการ ดังนั้น จึงไม่ควรลงโทษบริษัท ซึ่งเป็นการลงโทษผู้ถือหุ้นที่บริสุทธิ์โดยทางอ้อมนั่นเอง (เพราะการลงโทษปรับ ก็คือการลงโทษผู้ถือหุ้น นั่นเอง)

3. การเปิดช่องให้บริษัทเป็นจำเลยโดยถือเป็นแพะรับบาป ในการที่ตัวแทนของบริษัทเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการกระทำผิด และหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบทางคดีอาญา เป็นการส่วนตัว จะเป็นการทำให้เกิดปัญหายิ่งขึ้น

4. การกักขังผู้กระทำความผิดซึ่งแสวงหาผลประโยชน์โดยไม่ชอบ ไม่ใช่เป็นวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญา และโดยทุกกรณี การปรับนั้นโดยทั่วไป จะไม่สัมพันธ์กับการไล่แสวงหาผลประโยชน์ และอาจเป็นการลงโทษผู้ถือหุ้นยิ่งกว่าเป็นการลงโทษผู้แสวงหาประโยชน์โดยผิดกฎหมาย

5. การฟ้องคดีอาญาต่อบริษัท ไม่เกิดประโยชน์ที่จะแสดงต่อภาพพจน์ของสาธารณชนที่มีต่อความเสียหายอันเกิดจากบริษัทได้

จำกรณีดังกล่าวมานี้ เห็นว่านิติบุคคลควรมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ ทั้งนี้เพราะแม้นิติบุคคลจะไม่มีตัวตน ไม่มีชีวิตจิตใจ แต่เมื่อนิติบุคคลเป็นบุคคลตามกฎหมาย มีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ใ้ตามกฎหมาย และมีผู้ดำเนินงานของนิติบุคคลคือผู้แทนนิติบุคคล ดังนั้นเจตนา และการกระทำของนิติบุคคลจึงปรากฏได้จากผู้แทนของนิติบุคคลนั้น ๆ ส่วนที่ว่าการลงโทษนิติบุคคล จะเป็นเหตุชักจูงวัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญา ซึ่งน่าจะหมายถึงบุคคลธรรมดาเท่านั้น ก็เห็นว่าการใหญ่ที่กระทำกรอื่นเป็นความผิดของลูกลงโทษนั้น น่าจะเป็นไปตามนโยบายของรัฐในการป้องกันสังคมส่วนรวมจากการกระทำผิดอาญา ของนิติบุคคล และที่ว่าการลงโทษทางอาญาย่อมต้องเป็นการ เฉพาะตัวของผู้ที่กระทำผิดนั้น ก็เห็นว่าแม่ลงโทษเอากับบุคคลธรรมดา ก็ไม่อาจถือเอาได้เสมอไปว่า ผลร้ายที่แท้จริงจะตกได้แก่บุคคลธรรมดาที่ถูกลงโทษเท่านั้น เช่น ลงโทษจำคุก หรือปรับ หัวหน้าครอบครัว ก็ย่อมมีผลกระทบกระเทือนไปถึงบุตร ภรรยา ซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบด้วยอันเป็นเรื่องของข้อเท็จจริง เช่นเดียวกับการลงโทษปรับนิติบุคคล ผลที่เกิดขึ้นก็ย่อมมีไปถึงบรรดาญาติพี่น้อง หรือบรรดาสมาชิกของนิติบุคคลนั้น ๆ ด้วย ซึ่งแท้จริงแล้วการให้นิติบุคคล มีความรับผิดชอบทางอาญา และการลงโทษเอากับนิติบุคคล ย่อมเป็นเรื่องของกฎหมาย

ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในกฎหมายต่างประเทศ

1. วิวัฒนาการ ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในกฎหมายต่างประเทศ

ตามหลักของ Common Law แต่เดิมถือกันว่า นิติบุคคลไม่อาจเป็นผู้กระทำผิด หรือไม่อาจเป็นผู้ถูกกระทำผิดทางอาญาได้ ทั้งนี้เพราะเข้าใจกันว่า นิติบุคคลเป็นแค่เพียงนามธรรม ไม่มีตัวตน ไม่มีชีวิตจิตใจเป็นของตนเอง และนิติบุคคลเกิดขึ้นเนื่องจากความเจริญของสังคมในเรื่องของธุรกิจการค้า ซึ่งเป็นไปตาม

ความต้องการของกฎหมายในส่วนแห่ง นอกจากนี้นิติบุคคลก็ไม่สามารถที่จะไปปรากฏตัว
 ต่อหน้าศาล ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาไต่สวนตนเอง เพราะนิติบุคคลไม่อาจจะ
 กระทำ หรือเป็นผู้แสดงเจตนาด้วยตนเองได้อย่างเช่นบุคคลธรรมดาที่มีชีวิตจิตใจ และ
 นิติบุคคลก็ไม่อาจที่จะถูกลงโทษอันเกี่ยวกับการจำกัดเสรีภาพ เช่น จำคุก กักขัง ไล่ออก
 หรือแม้กระทั่งโทษสถานหนัก เช่น โทษประหารชีวิต และประการสำคัญคือ โดยสภาพ
 ทางกฎหมายแล้ว นิติบุคคลไม่อาจที่จะมีวัตถุประสงค์ในการกระทำความผิดกฎหมายอาญา
 ได้¹

ที่มาของความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตามหลักกฎหมายของประเทศ
 ที่ใช้กฎหมาย Common Law เริ่มต้นจากความผิดประเภทที่เกี่ยวกับความสงบสุขของ
 สาธารณะ (public nuisance) ซึ่งเกิดจากการละเว้น (nonfeasance)
 ไม่กระทำการตามหน้าที่ที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะว่าให้กระทำ เช่น คดี Regina v.
 Birmingham and Gloucester Railway Co., (1842) 3 Q.B. 323 ซึ่งเป็น
 ความผิดฐานละเลยการซ่อมแซมทางหลวง เป็นต้น ต่อมาได้ขยายไปถึงการกระทำ
 ภายในวัตถุประสงค์ แต่ได้กระทำไปโดยผิดหน้าที่ (misfeasance) กล่าวคือ แม้
 เป็นความผิดที่เกิดจากการกระทำ (ไม่ใช่แค่เพียงความผิดประเภทละเว้นหน้าที่ที่กฎหมาย
 บัญญัติไว้) นิติบุคคลก็อาจรับผิดทางอาญาในฐานะที่กระทำการโดยผิดหน้าที่ได้ เช่น คดี
 Regina v. The Great North of England Railway Co., (1846) 9 Q.B. 315
 ซึ่งบริษัทมีความผิด และถูกปรับฐานใช้ทางรถไฟกีดขวางทางหลวง ซึ่งการกระทำความผิด
 กรณีดังกล่าว เป็นการกระทำที่ไม่ต้องมีเจตนาก็เป็นความผิดได้ เพราะถือเป็นความรับผิด
 ที่ได้ชักชวน

จากกรณีความรับผิดเด็ดขาดตามกฎหมายบัญญัติ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ฝ่าย
 นิติบัญญัติของอังกฤษได้แสดงความเห็นด้วยที่นิติบุคคลมีความรับผิดทางอาญา โดยได้ออก

1

Ronald A. Anderson, Wharton's Criminal Law and Procedure,

(Rochester, New York: The Lawyer Co - operative Publishing Co.,

1952) pp. 117 - 118.

กฎหมาย มาฉบับหนึ่ง คือพระราชบัญญัติการตีความ 1889 (The Interpretation Act, 1889) ซึ่งมีบทบัญญัติใน มาตรา 2 (1) ว่า " ในการแปลพระราชบัญญัติทาง ๆ ซึ่งมีโทษอาญา 1 มาว่าพระราชบัญญัตินั้น ๆ จะออกไขก่อน หรือหลังพระราชบัญญัติ กิติ คำว่า " บุคคล " ในพระราชบัญญัติทาง ๆ นั้น ให้ความหมายรวมถึงนิติบุคคล ด้วย เว้นแต่จะเห็นได้จากเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัตินั้น ๆ ว่า ต้องการให้เป็นอื่น " (มาตรา 2 (1) แห่งพระราชบัญญัตินี้ ใช้สำหรับกรณีความตีความกฎหมายลายลักษณ์อักษร เท่านั้น ไม่ใช้กับความตีความกฎหมาย Common Law.)¹

ต่อมาความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลก็ได้ขยายไปถึงความรับผิดของนิติบุคคลในการกระทำของผู้อื่น เช่น กรณี ลูกจ้าง หรือคนรับใช้ของนิติบุคคลเป็นผู้กระทำ โดยให้นิติบุคคลต้องรับผิด กล่าวคือในคดีอาญาที่บุคคลธรรมดาอาจต้องรับผิดในการกระทำของผู้อื่นได้ เช่น เป็นผู้จ้าง วานใช้ นิติบุคคลก็อาจรับผิดในกรณีดังกล่าวได้เช่นกัน เช่น คดี *Moussell Brothers Limited v. London and North Western Railway Co.*, (1917) 2 K.E. 836 ซึ่งคดีนี้ เป็นกรณีที่ลูกจ้างของบริษัทจำเลย แจงเท็จ ในการบรรทุกสินค้าเพื่อหลีกเลี่ยงการเสียค่าธรรมเนียม (ค่าระวาง) ถือว่าบริษัทจำเลยต้องรับผิดด้วย และจากหลักในคดีดังกล่าวนี้ จึงมีคดีต่อมาว่า นิติบุคคลต้องรับผิดทางอาญา ในคดีหมิ่นประมาท เพราะคดีหมิ่นประมาทนั้น บุคคลธรรมดาต้องรับผิดในการกระทำของผู้อื่นที่ตน จ้าง วานใช้ ได้ คดีนี้ คือคดี *Triplese Safety Glass Co., Ltd, v. Lancegaye Safety Glass Ltd.* (1939)²

ในปี 1940 ศาลสูงแคนาดาได้ไต่สวนหลักเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลเพิ่มขึ้นอีก นอกจากหลักความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตามกฎหมาย

¹ วิโรจน์ บริรักษ์จรยาวัตถ์, " ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล, " คุณพจน (กรุงเทพมหานคร: นิตยสารของกระทรวงยุติธรรม เล่ม 7 ปีที่ 9, 2505), หน้า 765.

² บัญญัติ สุธิระ, " ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล, " บทบัญญัติ (กรุงเทพมหานคร: นิตยสารของเนติบัณฑิตยสภา เล่มที่ 33, 2519), หน้า 2.

บัญชี และความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในการกระทำของผู้อื่น กล่าวคือ ศาลคานาคา โดยผู้พิพากษา Fort J. A. ได้กล่าวไว้ในคดี Rex v. Fane Robinson Ltd. (1944) 2 W.W.R. 236 (Alfa C.A.)

ว่า " เช่นเดียวกับสถานะของ บุคคลธรรมดา ซึ่งแก้ไขแล้วในกฎหมายอาญา โดยตัวบทกฎหมายอาญาเอง.... ได้ถึงขั้นที่อาจกล่าวได้แล้วว่า ถ้าการกระทำความผิดใดซึ่งมีการฟ้องร้องกันนั้น อาจถือได้ว่าเป็นการกระทำของบริษัทนิติบุคคลแล้ว นิติบุคคลนั้นก็อาจมีความรับผิดชอบในทางอาญาต่อการกระทำทั้งหลายนั้นได้เช่นเดียวกับที่นิติบุคคลสามารถกระทำความผิดได้เอง และซึ่งผู้กระทำการนั้นจะต้องลงโทษ... ข้าพเจ้ามองไม่เห็นว่าจะมีเหตุใดที่บุคคลซึ่งสามารถเข้าด้วยกันตามสัญญา กับบุคคลธรรมดา และนิติบุคคลอื่น ๆ ไม่สามารถที่จะมี เจตนาร้าย ในขณะที่เขาทำสัญญา ซึ่งเป็นชนวนของความผิด และถ้าหากการกระทำ โดยนิติบุคคลนั้นเองเป็นการฉ้อโกง ซึ่งทำให้นิติบุคคลต้องชำระค่าทดแทนเพื่อการหลอกลวงนั้นเอง เหตุใดในนิติบุคคลจึงไม่อาจมีความสามารถที่จะมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ " ซึ่งผู้พิพากษา Fort J. A. ได้พยายามแสดงให้เห็นถึงเจตนา (mens rea) ของนิติบุคคล ว่าย่อมมีได้

2. ข้อพิจารณาเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล

การกระทำ และเจตนาของพนักงานของนิติบุคคล เป็นการกระทำ และเจตนาของนิติบุคคลนั้นเอง ได้ถูกกล่าวถึงเป็นครั้งแรกในคดี Lennard's Carrying Co., Ltd. v. Asiatic Petroleum Co., Ltd. (1915) A.C. 705 (H.L.) ซึ่งผู้พิพากษา Haldane ได้กล่าวถึงทฤษฎี alter ego ตามความเข้าใจว่า " นิติบุคคลเป็นนามธรรม ไม่มีจิตใจ ไม่มีตัวคนเป็นของตนเอง เจตนาของนิติบุคคลจึงอาจค้นพบได้ในตัวของบุคคลที่อาจเรียกขานว่าเป็นตัวแทน แต่เป็นบุคคลซึ่งโดยแท้จริงแล้ว เป็นตัวกำหนดจิตใจ และเจตนาของนิติบุคคลนั้นเอง ซึ่งเป็นตัวคนที่แท้จริงของนิติบุคคล บุคคลนี้อาจอยู่ภายใต้การครอบงำโดยที่ประชุมใหญ่ของผู้ถือหุ้น อาจเป็นคณะกรรมการ บริหารบริษัท ถ้าหาก นาย Lennard เป็นผู้ผู้นำเจตนาของบริษัทแล้ว การกระทำของ นาย Lennard ย่อมเป็นการกระทำของนิติบุคคลนั้นเอง..... ย่อมจะเป็นการที่ความผิดของของบทบัญญัตินี้ ในกรณีดังเช่นที่เป็นอยู่ในคดีนี้ว่า ความผิด หรือ

ประโยชน์ส่วนบุคคล ย่อมจะเป็นความผิด หรือประโยชน์ของบุคคลซึ่งมิได้เป็นแต่เพียงพนักงาน หรือตัวแทนของบริษัทซึ่งบริษัทต้องรับผิดชอบโดยอาศัยหลัก Respondent Superior (หลักความรับผิดในการกระทำของผู้อื่นตามกฎหมายแพ่ง เช่น นายจ้างต้องรับผิดร่วมกับลูกจ้าง ในผลแห่งละเมิด ซึ่งลูกจ้างได้กระทำไปในทางการที่จ้าง) เท่านั้น แต่ยังเป็นบุคคลซึ่งบริษัทต้องรับผิดเพื่อการกระทำของเขา ซึ่งก็คือเป็นการกระทำของบริษัทเอง " ¹

หลังจากนั้น ในปี 1944 ได้เกิดมีคดีสำคัญเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล ที่เรียกว่า " Alter ego Theory " กล่าวคือ ²

(ก) คดี D.P.P. v. Kent and Sussex Contractors (1944) K. B. 146 (D. C.) ซึ่งบริษัทนิติบุคคลถูกฟ้องเป็นคดีฐานแจ้งความเท็จ กล่าวคือผู้จัดการฝ่ายการขนส่งของบริษัทจำเลยส่งบันทึกรายงานการทำงานของรถยนต์ไปตามระเบียบ ฉบับที่ 3 ปี 1941 แต่รายงานจำนวนเลขไมล์ที่รถวิ่งผิดไป โดยผู้จัดการทราบถึงข้อผิดพลาดเป็นสียงดี จึงถูกกล่าวหาว่า เอกสารรายงานนั้นผู้จัดการได้นำมาไขกล่าวอ้าง ทั้ง ๆ ที่ตระหนักดีว่าเป็นความผิด โดยมีเจตนาที่หลอกลวง (ความผิดตามคดีนี้ ต่างกับความผิดตามกฎหมายบัญญัติในคดี Mousell Brother (1917) คือบทลงโทษตามกฎหมายในคดีนี้ไม่ได้บัญญัติให้บริษัท (นายจ้าง) ต้องรับผิดในการกระทำของผู้อื่น (ลูกจ้างของตน) ศาลชั้นต้นจึงพิพากษายกฟ้อง โดยเห็นว่า บทบัญญัติที่จะนำมาใช้ลงโทษในคดีนี้ มิได้กำหนดไว้เป็นความผิดชัดชัด และบริษัทจำเลยไม่อาจมีการกระทำโดยเจตนาได้ เพราะความผิดฐานนี้ต้องมีองค์ประกอบของความผิดในเรื่องจิตใจ ประกอบด้วย และเห็นว่า แม้ผู้จัดการจะแสดงเจตนาไปก็ไม่ได้ถือว่าเจตนา

¹ " Corporate Responsibility on Criminal Law, " Manitoba Law Journal, Vol. 5 No.2 (Winnipeg, Canada: The University of Manitoba, 1973), pp. 428 - 429.

² Ibid., pp. 426 - 428.

ของผู้จัดการ เป็นเจตนาของบริษัทจำเลย แต่ศาลอุทธรณ์เห็นว่า ข้อวินิจฉัยของศาลชั้นต้น ผิดพลาด จึงย้อนถ่วงถ่วงกลับไปให้ศาลชั้นต้นพิจารณาพิพากษาใหม่ โดยชี้ว่า บริษัทอาจต้องรับผิดชอบ ซึ่งหัวหน้าผู้พิพากษา Caldecote C.J. กล่าวว่า " เรื่องนี้ไม่เกี่ยวกับความรับผิดชอบเด็ดขาด แต่มีประเด็นอยู่ที่ว่า บริษัทมีเจตนากระทำ ความผิด หรือมีสถานะทางจิตใจที่สามารถมีเจตนาหลอกลวง หรือการลวงรูปร่างความเท็จ แห่งเอกสารรายงานนั้น หรือไม่ ในอันที่จะผลักเจตนากระทำความผิดไปให้บริษัทจำเลย และบริษัทกระทำความผิดได้โดยบุคคลบางคนเท่านั้น ที่เป็นผู้กระทำการผิด หรือคิดแทนบริษัทได้ ดังนั้น จึงเห็นว่ากรรมการหรือผู้จัดการใหญ่ของบริษัท มิใช่เป็นแค่เพียง ลูกจ้าง หรือตัวแทนอย่างธรรมดาเท่านั้น แต่ว่า ตัวของพนักงานเหล่านี้ ก็คือตัวของบริษัทเอง "

(ข) คดี Rex v. I.C.R. Haulage Ltd. (1944) K.B. 551

(C. C. A.) คดีนี้บริษัทจำเลยถูกฟ้องร่วมกับจำเลยอื่นอีก 10 คน ฐานสมคบกันฉ้อโกง โดยกรรมการผู้จัดการร่วมกับบุคคล (จำเลย) อื่น ๆ อีก 9 คน ร่วมกันรับชำระราคาสินค้าจำนวนหนึ่งซึ่งมีราคาเกินกว่าที่ ลูกค้าได้รับมอบสินค้าไปจริง ศาลในคดีนี้ได้พิพากษาคดีตาม ข้อ (ก) ซึ่งเท่ากับเป็นการยืนยันถึงความแตกต่างระหว่างหลักเรื่องความรับผิดชอบเด็ดขาด หรือความรับผิดชอบในการกระทำของผู้อื่น กับความรับผิดชอบทางอาญา ของนิติบุคคลในการกระทำ (แสดงเจตนา) ของลูกจ้าง ซึ่งรวมทั้งสถานะทางจิตใจ และความรู้อันใดก็ใดว่าเป็นการกระทำหรือเจตนาของบริษัท นายจ้างเองได้ในบางกรณี โดยผู้พิพากษา stable กล่าวว่า " เรา (ผู้พิพากษาในคดีนี้) มิได้ตัดสินว่าบริษัทจำเลยจะต้องรับโทษอาญาในทุกกรณีที่ตัวแทนของบริษัทนั้น ได้ไปกระทำผิด เพราะเหตุที่ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย แต่เป็นเพราะเราเห็นว่า การสืบพยานในคดีนี้ฟังได้ชัดเพียงพอที่จะเห็นได้ว่าการกระทำของกรรมการผู้จัดการ ของบริษัทจำเลย เป็นการกระทำของบริษัทเอง และการหลอกลวงของกรรมการผู้จัดการนั้นก็เป็นการหลอกลวงโดยบริษัทจำเลยเอง จึงได้พิพากษาลงโทษบริษัทจำเลย และเห็นว่า บริษัทจะต้องรับโทษเมื่อใด ก่องแล้วแต่ชนิดของฐาน

ความผิด พฤติการณ์แวดล้อม ตลอดจนข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ " 1

(ค) คดีสุดท้ายของปี 1944 ก็คือ Moore v. I. Bresler Ltd. (1944) 2 All E. R. 515. (D. C.) คดีนี้บริษัทจำเลยคือบริษัทโทร่วมกับผู้จัดการของบริษัทในความผิดฐานแจ้งรายการเพื่อการประเมินภาษีอันเป็นเท็จต่อเจ้าพนักงานเก็บภาษีโดยเจตนาทุจริต ความผิดนี้ถูกระงับขึ้นโดยเลขานุการของบริษัทจำเลย และผู้จัดการสาขา ซึ่งความจริงแล้วผู้จัดการนั้นเป็นผู้ทำ และยื่นรายการ โดยมีเจตนาจะฉ้อโกงบริษัทนั่นเอง 2 ซึ่งผู้พิพากษา Caldecote ตัดสินว่า การขาย นั้นได้รับอนุญาตให้กระทำได้โดยบริษัท ดังนั้นการกระทำของคนทั้งสองจึงเป็นการกระทำของบริษัทจำเลยเอง (ชาว Welsh ได้วิจารณ์ว่า ทฤษฎี alter ego นี้ เป็นการใชหลักของความรับผิดชอบทางแพ่งมาขยายความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล มากเกินไป)

จากคำพิพากษาดังกล่าวนี้นี้ ทำให้เกิดเป็นหลักที่เรียกว่า "Alter ego Theory " คือ หลักที่ว่า " ฉันคือผู้อื่น " ซึ่งหมายความว่า " การกระทำและเจตนาของพนักงานนิติบุคคลเป็นการกระทำและเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง " 3

ลอร์ด เคนนิง (Denning L.J.) ได้กล่าวไว้ในคำพิพากษาคดี H. L. Bolton (Engineering) Co., Ltd. v. T. J. Granam and Sons Ltd. (1957) 1 Q. B. 459 ซึ่งพากพิงมาถึงที่มาของทฤษฎี alter ego ว่า " บริษัทหนึ่ง ๆ อาจถูกเชื่อมโยงเข้ากับบุคคลธรรมดาได้หลายทาง บริษัทมีสมอง และศูนย์ประสาท ควบคุมการกระทำของบริษัท บริษัทมีมือที่จับจับเครื่องมือ และมีการกระทำตามคำสั่งจากการบงการ คนบางคนในบริษัทเป็นแต่เพียงพนักงานธรรมดา บางคน

1 วิโรจน์ บริรักษ์จรยาวัตถ์, " ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล, " กฎหมาย, หน้า 766.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 767.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 766.

เป็นกรรมการ และผู้จัดการที่ทำหน้าที่เป็นกรรมการ และเจตนา และบังคับการกระทำ
 ของบริษัท สถานะทางจิตใจของผู้มีอำนาจจัดการเหล่านี้ ก็คือสถานะทางจิตใจของ
 บริษัท และกฎหมายถือว่าเป็นเช่นนั้น " ซึ่งข้อความอันนี้ เป็นที่อ้างอิงของศาล โดย
 ทั่วไป โดย ลอร์ด ปาร์คเกอร์ (Lord Parker C.J.) อ้างถึงข้อความ
 ดังกล่าว โดยตรง ในคดี John Henshall (Quarries) Ltd. v. Harvey
 (1965) 2 O. B. 233 (D. C.) โดยกล่าวว่า "ไม่อาจจะถือเอาเจตนารายของ
 ลูกจ้าง เป็นเจตนารายของนายจ้าง เว้นเสียแต่ว่าลูกจ้างคนนั้นเป็น " มั่นสมอง "
 ของบริษัท ¹

ลอร์ด เริด (Lord Reid) ได้กล่าวไว้ในคดี Tesco Supermarkets
 Ltd. v. Nattrass (1971) 2 All. D.R. 127 (H.L.) ว่า " บุคคลธรรมดา
 อาจมีจิตใจ ใจจริง หรือประมาทเลินเล่อได้ และเขาสามารถแสดงภาวะทาง
 จิตใจ เหล่านี้ออกมาได้ ส่วนนิติบุคคลไม่มีสภาวะทางจิตใจเช่นว่านี้ นิติบุคคลจะต้อง
 แสดงออกโดยผ่านทางบุคคลธรรมดา แม้ว่าจะไม่ใช้คน ๆ เดียวกัน เสมอไปก็ตาม
 ผู้พูด หรือกระทำการ จึงไม่ใช่ตัวแทนบริษัท แต่ทำในฐานะที่ตนเองเป็นบริษัทเสียเอง
 และจิตใจของเขาซึ่งบังการกระทำของเขาผู้นั้น ก็คือจิตใจของบริษัท ไม่มี
 ประเด็นว่า บริษัทอยู่ในฐานะที่จะต้องมีความรับผิดชอบเกิดขึ้นหรือไม่ เพราะบุคคล
 ผู้นั้น มิได้กระทำการอย่าง ลูกจ้าง ผู้แทน ตัวแทน หรือผู้รับมอบหมายอำนาจ แต่เขา
 เป็นส่วนหนึ่งของตัวคนของบริษัททีเดียว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าคนผู้นั้นได้ยื่น และพูด
 โดยผ่านทางตัวคนของบริษัทภายในขอบเขตที่เหมาะสมอันหนึ่ง จิตใจของเขาก็คือ
 จิตใจของบริษัท ถ้าจิตใจอันนั้นเป็นจิตใจที่ทุจริต ความผิดก็เป็นความผิดของบริษัท
 จึงเป็นปัญหากฎหมายว่า เมื่อข้อเท็จจริง พังค้ำอย่างไรแล้ว บุคคลกระทำนั้น ๆ
 จะถือว่าเป็นการกระทำ ของบริษัทเอง หรือเป็นแต่เพียงการกระทำของลูกจ้าง
 หรือตัวแทนของบริษัท ซึ่งกรณีหลังนี้ ความรับผิดชอบของบริษัท จึงจะเป็นความรับผิดชอบตาม

¹ "Corporate Responsibility on Criminal Law", Manitoba Law Journal, pp. 429 - 430.

กฎหมายบัญญัติ หรือความรับผิดชอบเกิดจาก" ¹

ผู้พิพากษา Schroeder J. A. แห่งศาลอุทธรณ์ของแคว้นออนตาริโอ
 คานาดา กล่าวไว้ในคดี Regina v. St. Lawrence Corp. Ltd., (1969) 5 D. L.
 R. (3d) 263 (Ont. C.A.) ว่า "ในคดีความผิดอย่างอื่นนอกจาก ความผิดฐานหมิ่นประมาท
 ด้วยการโฆษณา ละเมิดอำนาจศาล รบกวนความสงบสุขของสาธารณชน และความรับผิดชอบเกิด
 จากตามกฎหมายบัญญัติแล้ว ความรับผิดชอบทางอาญาไม่มีสำหรับนิติบุคคลในการกระทำของพนักงาน
 หรือตัวแทนของนิติบุคคล โดยอาศัยหลัก Respondent Superior เว้นแต่ในกรณี
 ที่ตัวแทนนั้น เป็นส่วนสำคัญของตัวนิติบุคคล และที่สำคัญต้องเป็นผู้ที่บังคับการและแสดงเจตนา
 ภายในขอบเขตแห่งหน้าที่ และความรับผิดชอบที่ได้มอบหมายแก่เขาเพื่อที่จะให้การกระทำ
 และเจตนาของเขาเป็นเสมือนการกระทำ และเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง จึงจะพอเพียง
 ที่จะถือว่า การกระทำของเขาอาจทำให้นิติบุคคลต้องตกลงโทษในทางอาญา เพราะเหตุ
 แห่งการกระทำนั้นได้ นอกจากนี้ยังเห็นว่า นิติบุคคลหนึ่ง ๆ อาจมีตัวแสดงเจตนา หรือ
 alter ego มากกว่าหนึ่งก็ได้ บริษัทที่มีสำนักงานสาขา ตามภูมิภาคต่าง ๆ อย่างกว้าง
 ขวาง โดยแยกจากสำนักงานใหญ่ ก็อาจมีตัวแสดงเจตนาอยู่ในหลาย ๆ ภูมิภาค นั้นได้
 เช่นกัน" ²

เมื่อนำทฤษฎี alter ego นี้ เข้ามาสู่กฎหมายอาญา ก็สามารถใช้เป็น
 กลไกได้อย่างดี ทำให้หลักความรับผิดชอบขั้นต้นในทางอาญาของนิติบุคคล (primary
 corporate criminal liability) มีเหตุผล และเป็นแนวความคิดที่น่ามา
 ปฏิบัติได้ และยังได้เป็นหลักเกณฑ์ที่ดีสำหรับการพิจารณาว่า การกระทำของบุคคลใดจึง
 จะเป็นการกระทำของนิติบุคคล ซึ่งนิติบุคคลนั้นจะต้องรับผิดชอบ ถ้าหากเป็นความรับผิด
 ในทางอาญา นิติบุคคลมิไต่มีความรับผิด เพราะเพียงแต่เขาเป็นลูกจ้าง หรือตัวแทน
 เท่านั้นแต่เพราะเขาเหล่านั้นยังเป็นตัวคน (alter ego) ของนิติบุคคลนั่นเองอีก

¹ Ibid., p. 433.

² Ibid., p. 430.

ควย โดยแท้จริงแล้ว เจตนารายของบุคคลเหล่านี้ก็คือ เจตนารายของนิติบุคคลนั่นเอง เมื่อพิจารณาจากพระชนะเหล่านี้แล้วไม่มีความสับสนระหว่างความรับผิดชั้นตน ในทางอาญา ของนิติบุคคล ("primary corporate criminal liability") กับความรับผิดในทางอาญาแทนผู้อื่น ของนิติบุคคล (vicarious corporate criminal liability) ความสำคัญของทฤษฎีนี้ขึ้นอยู่กับว่า สามารถนำเอานิติบุคคลเข้ามาสู่ความรับผิด สำหรับการกระทำผิดทางอาญาใดเกือบทุกประเภทที่บุคคลธรรมดาจะทำได้ อีกประการหนึ่ง โดยเหตุที่ทฤษฎี alter ego นี้ ไม่ได้ปะปนอยู่กับความรับผิดเด็ดขาด อีกต่อไป จึงทำให้ไม่ของเอาผิดแก่นิติบุคคลสำหรับการกระทำผิดทางอาญา ที่ลูกจ้างทั้งหลายได้กระทำโดย และเพื่อตนเอง (เป็นส่วนตัว) จุดนี้เห็นได้ชัด ในปี 1955 ในคดี James and Sons Ltd. v. Smee (1955) 1 Q.B. 78 ซึ่งวางหลักว่านายจ้างไม่คงรับผิดต่อการกระทำของลูกจ้างชั้นผู้น้อย (นอกเสียจากความรับผิดเด็ดขาดบางอย่างตามหลักเรื่องความรับผิดเด็ดขาดเท่านั้น) และเฉพาะแต่จิตใจของผู้ที่นำบริษัทไปเท่านั้น ที่ถือว่าเป็นตัวคน (alter ego) ของบริษัท¹

จากหลัก alter ego (นั่นคือผู้อื่น) หมายความว่า " การกระทำ และเจตนาของพนักงานของนิติบุคคลเป็นการกระทำ และเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง " นี้ ท่านศาสตราจารย์ แกรนวิลล์วิลเลียม (Glanville Williams) ได้กล่าวไว้ว่า การกระทำและเจตนา นั้น ๆ จะต้องเป็นของบุคคลที่ควบคุมนโยบายของนิติบุคคลนั้น ซึ่งโดยปกติได้แก่ผู้อำนวยการ หรือผู้จัดการทั่วไป หรือผู้จัดการสาขา และการกระทำนั้นจะต้องเป็นงานในหน้าที่ของบุคคลที่ควบคุมนโยบายของนิติบุคคลซึ่งคำว่างานในหน้าที่นี้ มีความหมายแคบกว่า ความหมายของคำเดียวกันในกฎหมายแพ่ง แต่งานในหน้าที่นี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นการกระทำควยเจตนาที่จะให้ประโยชน์แก่นิติบุคคลตรงกันข้าม การกระทำที่เป็นการขโมยของนิติบุคคลนั่นเองก็ยังถือได้ว่าเป็นงานในหน้าที่ เช่น ในคดี Moore v. I. Bress, Ltd. (1944) 2 All E. R. 515 บริษัทจำกัดต้องรับโทษ

¹ Ibid., p. 429.

ร่วมกับผู้จัดการของบริษัทนั้น ฐานแจ้งรายการเพื่อการประเมินภาษี อันเป็นเท็จต่อ
 เจ้าพนักงานเก็บภาษีโดยเจตนาทุจริต (ความจริงผู้จัดการนั้นเป็นผู้ทำ และเป็นรายการ
 โดยมีเจตนาจะฉ้อโกงบริษัทนั่นเอง) ¹ อนึ่ง การกระทำอันเป็นผลให้นิติบุคคลต้อง
 รับผิด จะต้องเป็นการกระทำโดยตัวแทนของนิติบุคคล ภายในขอบเขตอำนาจหน้าที่
 ของเขา นอกจากนี้ นิติบุคคลไม่สามารถจะหนีพ้นจากความรับผิด โดยโต้แย้งว่า การ
 กระทำความผิดทางอาญานั้น ตัวแทนทำเกินอำนาจซึ่งตัวแทนไต่เข้าไปโดยไม่ได้รับอำนาจ
 อย่างชัดแจ้ง หรือตัวแทนไต่กระทำในทางที่ตรงกันข้ามกับคำสั่งของนิติบุคคล การ
 กระทำความผิดในทางอาญาจะต้องมีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งเจ้าหน้าที่
 หรือตัวแทนของนิติบุคคลผู้มีอำนาจอย่างกว้างขวาง ตามที่ได้รับมอบหมายได้เป็นผู้ปฏิบัติ
 และจะต้องกระทำลงไปด้วยเจตนาที่จะกระทำราวกับว่าการกระทำนั้นเป็นส่วนหนึ่ง
 ในการทำงาน หรือเป็นการที่จะต้องบริการ เนื่องด้วยเป็นสิ่งซึ่งเขาได้ถูกว่าจ้าง
 ให้ทำ และไม่จำเป็นว่าการกระทำความผิดทางอาญา จะต้องเป็นผลดี หรือเพื่อประโยชน์
 ของนิติบุคคลเสมอไป การกระทำที่ตัวแทนไต่กระทำไปเพื่อประโยชน์ของตนเอง หรือ
 ของผู้เป็นหุ้นส่วนคนอื่นมากกว่า ทำเพื่อนิติบุคคลผู้เป็นนายจ้าง ตัวอย่างเช่นการรับเงิน
 เขา หรือจ่ายเงินออก โดยเจ้าหน้าที่รับจ่ายเงิน (a bank teller) ในขณะที่
 ยังคงมีหน้าที่โดยปกติที่ต้องทำอยู่ หากเจ้าหน้าที่ผู้นั้นเป็นลูกจ้างที่ไม่ซื่อสัตย์ ได้รับเงิน
 แล้วนำเขากระเป่าของตนเอง ก็จะเป็นผู้ยกยอก หรือไหลลอบขายสิ่งเงินให้กับผู้สมรู้
 ร่วมคิดกัน เช่นนี้ นิติบุคคลก็ต้องรับผิดทางอาญาคด้วย ²

นิติบุคคลหลายแห่ง ถูกฟ้องเกี่ยวกับการกระทำของตัวแทน ปรากฏว่า
 นิติบุคคลต้องรับผิดทั้งที่ศาลฎีกาได้ตัดสินไว้ในคดี New York Cent & H. R. R.
 United State และได้ยึดเป็นแนวปฏิบัติว่า " การกระทำของตัวแทนที่กระทำ

¹ วิโรจน์ บริรักษ์จรยาวัตร, " ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล, " ศาลพาน, หน้า 766 - 767.

² Wayne R. La Fave & Austin W. Scott, Jr., Handbook on

ความคำสั่ง, คำอธิบายของผู้บังคับบัญชา..... อาจถูกควบคุมเพื่อผลประโยชน์ทางค่าน
นโยบาย โดยการกล่าวหาการกระทำของเขาต่อนายจ้าง (นิติบุคคล) และโดยการ
บังคับเอาความผิดของนิติบุคคลที่เกี่ยวข้องสิ่งที่เขากระทำ " ซึ่งข้อความนี้ได้นำไป
เกี่ยวโยงไว้กับทั้งกรณีของรัฐกลาง (Federal) และรัฐแต่ละรัฐ (State)
อยู่เสมอๆ ปัจจุบันนี้ไม่มีกฎหมายท่านอง เกี่ยวกับ กล่าวหาความผิดอันเกิดจากการกระทำ
ของลูกจ้าง ของนิติบุคคล ที่ทำไปเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลภายในขอบเขตอำนาจหน้าที่
ของเขา ที่เขารับจ้างทำอยู่นั้นก็ถือว่าเป็นการกระทำของนิติบุคคล และจะท้องฟ้องต่อ
นิติบุคคล (มาตรา 2.07 ของ Model Penal Code) และนำสิ่งใดก็ตามที่ผิดแทน
ของนิติบุคคล เป็นผู้แสวงเจตนา หรือสภาวะทางจิตใจอื่น ๆ ให้แก่นิติบุคคลนั้น ดังที่ศาล
แห่งหนึ่งซึ่งข้อสั่งเดิกว่า เป็นการง่ายและสมเหตุสมผลที่จะอ้างได้ว่า นิติบุคคลมีจิตใจชั่วร้าย
เหมือนกันกับที่ฟ้องร้องนิติบุคคลว่าผิดข้อสัญญา

เราอาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎี alter ego เกิดขึ้นเพราะนักนิติศาสตร์
มีความเห็นใหม่เอียงไปในทางให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาที่เรียกว่า primary
corporate criminal liability ได้ (ซึ่งนอกเหนือไปจากความรับผิดชอบในทาง
อาญา ตามกฎหมายบัญญัติ หรือความรับผิดชอบในทางอาญาแทนผู้อื่น ของนิติบุคคล (vicarious
corporate criminal liability)) และในการนี้จำต้องซัดจึกความยุ่งยาก
ในความผิดทางอาญาที่กองการเจตนาชั่วร้าย จึงต้องหา หรือมีกลไกบางอย่างที่มาช่วย
ทำให้หลักกฎหมายในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลมีความแน่นอนชัดเจนยิ่งขึ้น
เพราะความรับผิดชอบในทางอาญามีหลักอยู่ว่า ต้องเป็นการกระทำของบุคคลที่เกิดขึ้นด้วย
ความรู้สำนึก และประสงค์ก่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำ และในการนี้
จำต้องอาศัยบุุธธภาพของจิตใจที่ก่อให้เกิดความรับผิดชอบ จึงเกิดเป็นทฤษฎี alter ego
ซึ่งจะใส่แก่บุุธธภาพในความรับผิดชอบขั้นต้นในทางอาญาของนิติบุคคล

¹ Ibid., p. 229.

ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลตามกฎหมายไทย

ตามกฎหมายไทยเกี่ยวกับเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลนั้น
นิติบุคคลอาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ในกรณีดังต่อไปนี้

1. กรณีที่มีกฎหมายเฉพาะบัญญัติไว้เพื่อลงโทษแก่นิติบุคคล โดยตรง
ซึ่งแยกออกได้เป็น

ก) เมื่อมีกฎหมายบัญญัติโดยตรงให้นิติบุคคลใดรับผิดชอบทางอาญา
นิติบุคคลนั้นก็ย่อมจะต้องรับผิดชอบตามที่กฎหมายนั้น ๆ บัญญัติไว้ เช่น ความผิดตาม
พระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด
บริษัทจำกัด สมาคม และมูลนิธิ พ.ศ. 2499¹ ความผิดตามพระราชบัญญัติการธนาคาร
พาณิชย์ พ.ศ. 2505 ความผิดตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 ความผิดตาม
พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2521 ความผิดตามพระราชบัญญัติการประกอบ
ธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2522 เป็นต้น

ข) เมื่อมีกฎหมายบัญญัติให้นิติบุคคลใดต้องรับผิดชอบในการกระทำ
ของผู้อื่น ซึ่งนิติบุคคลจะคงรับผิดชอบ เช่น พระราชบัญญัติสมุดเอกสาร และหนังสือ
พิมพ์ พ.ศ. 2470 ซึ่งให้อยู่ในขณะนั้นให้เจ้าของต้องรับผิดชอบในความผิดที่ได้กระทำลง
ด้วยการโฆษณาสมุด หรือเอกสาร หรือหนังสือพิมพ์ ฉะนั้น บริษัทจำกัดนิติบุคคล ซึ่ง
เป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ จึงต้องรับผิดชอบในความผิดฐานหมิ่นประมาท อันเนื่องจาก
ข้อความที่ตีพิมพ์ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 265/2473 14 ขส. 140) หรือตามพระราช-
บัญญัติการทำเหมืองแร่ พ.ศ. 2461 ซึ่งให้อยู่ในขณะนั้น ผู้ถือประทานบัตรเหมืองแร่
ยื่นบัญชีแร่ไม่ถูกต้อง ก็มีความผิดแม้ผู้ถือประทานบัตรนั้นจะเป็นบริษัทจำกัดซึ่งเป็น
นิติบุคคล และแม่ผู้จัดการของบริษัทจะเป็นผู้ทำบัญชีก็ตาม (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 185/2489

¹ บัญญัติ สุวัระ, " ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล, " บทบัญญัติคดี,

ฎ.138) ¹ หรือความผิดตามพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ.2510 มาตรา 10 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติแร่ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2516 มาตรา 8 ซึ่งกำหนดว่าในกรณีความผิดตามพระราชบัญญัติแร่ โศกกระทำโดยตัวแทน หรือลูกจ้าง ให้ถือว่าผู้รับใบอนุญาตเป็นตัวแทนในการกระทำความผิดนั้น

ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตาม 2 กรณีที่กล่าวมานี้ มักจะมีบทบัญญัติแห่งกฎหมายระบุไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะเรื่อง ดังนั้นในกรณีดังกล่าวนี้ จึงเรียกไควว่าเป็นความรับผิดตามกฎหมายบัญญัติ หรือเป็นความรับผิด (ที่) เกิดขาด เพราะกฎหมายบัญญัติขึ้นไว้ก็เพื่อมีวัตถุประสงค์ตามรัฐประศาสนโยบายในการลงโทษกับนิติบุคคลโดยเฉพาะเจาะจงนั่นเอง

2. กรณีที่กฎหมายไม่ได้บัญญัติเพื่อลงโทษแก่นิติบุคคลไว้โดยตรง กรณีนี้กฎหมายจะไม่ได้บัญญัติให้เป็นความรับผิดสำหรับนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจนเหมือนเช่นกรณีแรก แต่เป็นความผิดตามกฎหมายอาญาซึ่งใช้กับบุคคลทั่วไปตามกฎหมาย (บุคคลธรรมดา และนิติบุคคล) ไควความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ความผิดตามกฎหมายเฉพาะที่มีโทษทางอาญา เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ.2497, พระราชบัญญัติการขนส่งทางบก พ.ศ.2522 หรือความผิดตามกฎหมายที่เกี่ยวกับการควบคุมต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติควบคุมโรคภัยพิบัติ พ.ศ.2495, พระราชบัญญัติสำรวจและห้ามกักกันช้าง พุทธศักราช 2489, พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522, พระราชบัญญัติการส่งออกป็นอก และการนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า พ.ศ.2522, พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ.2522, พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ.2522 เป็นต้น

สำหรับความรับผิดอาญาของนิติบุคคลในกรณีที่กฎหมายไม่ได้บัญญัติเพื่อลงโทษแก่นิติบุคคลไว้โดยตรงนี้ แยกพิจารณาในรายละเอียดได้ดังนี้

- (ก) ลักษณะการกระทำความผิดทางอาญาของนิติบุคคล
- (ข) ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลกับบุคคลธรรมดา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ก) ลักษณะการกระทำความผิดทางอาญาของนิติบุคคล

ลักษณะของการกระทำความผิดทางอาญา ได้แก่การกระทำความผิดโดยเจตนา โดยประมาท และโดยไม่เจตนา ซึ่งเคยกล่าวไว้บ้างแล้ว ในบทที่ 2 ซึ่งโดยปกติ ผู้กระทำการอันเป็นความผิดในลักษณะดังกล่าวได้ก็คือบุคคลธรรมดา แต่ในกรณีของนิติบุคคลเป็นปัญหาว่า นิติบุคคลจะมีการกระทำความผิดทางอาญาในลักษณะดังกล่าว นั้น ใดหรือไม่

1) นิติบุคคลกระทำความผิดทางอาญาโดยเจตนาใดหรือไม่

ความประสงค์ของนิติบุคคลซึ่งเกิดจากการแสดงเจตนา หรือการกระทำนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 75 กำหนดว่า ให้แสดงปรากฏจากผู้แทนของนิติบุคคล ดังนั้นนิติบุคคล จึงดำเนินงานต่าง ๆ ได้ โดยผ่านทางผู้แทนของนิติบุคคล ซึ่งโดยทั่วไปของการดำเนินกิจการแล้ว ผู้แทนฯ จะเป็นผู้ดำเนินงาน หรือกระทำการต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง สำหรับนิติบุคคลที่เป็นกระทรวง ทบวง กรม การดำเนินการต่าง ๆ ย่อมต้องอยู่ในอำนาจหน้าที่ หรือกิจการที่กฎหมายได้กำหนดไว้ เมื่อผู้แทนของนิติบุคคลได้แสดงเจตนา ที่เป็นความประสงค์ของนิติบุคคล หรือการกระทำใด ๆ ตามอำนาจหน้าที่ และภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลตามข้อบังคับ และตามกฎหมายแล้ว ก็ถือว่าการแสดงเจตนา หรือการกระทำของผู้แทนนั้น เป็นการแสดงเจตนา หรือการกระทำของนิติบุคคล กล่าวคือ หากเกิดผลจากการแสดงเจตนา หรือการกระทำของผู้แทนนิติบุคคลอย่างใดแล้ว นิติบุคคลนั้น ก็ย่อมเป็นผู้ได้รับประโยชน์ หรือก่อให้เกิดความรับผิดชอบเป็นของนิติบุคคลเอง ดังนั้นนิติบุคคล จึงมีเจตนาเป็นของตนเองได้ สำหรับเจตนาของนิติบุคคลที่จะถือเป็นเกณฑ์แห่งความรับผิดชอบทางอาญานั้น เนื่องจากนิติบุคคล โดยสภาพไม่มีตัวตนไม่มีชีวิตจิตใจ ซึ่งไม่สามารถแสดงเจตนา หรือการกระทำโดยตนเองได้ ดังนั้นจึง ท้องอาศัยบุคคลธรรมดาที่มีชีวิตจิตใจเป็นผู้แสดงเจตนา หรือการกระทำต่าง ๆ แทน ซึ่งศาลฎีกาได้วางหลักกฎหมายว่า เจตนาทางอาญาของนิติบุคคลย่อมมีได้ โดยวินิจฉัยวางหลักไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกา ที่ 787 - 788/2506 ฎ. 1341 โดยที่ประชุมใหญ่ ว่าเจตนาของนิติบุคคลย่อมแสดงออกทาง

ผู้แทนของนิติบุคคล เมื่อผู้แทนของนิติบุคคลแสดงเจตนาซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้แทน
 ในทางการของกรคำวินิจฉัยการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เจตนานั้นก็ผูกพันนิติบุคคล
 และถือถือว่าเป็นเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง ฉะนั้นนิติบุคคลจึงอาจมีเจตนาอันเป็น
 องค์ประกอบความผิดในทางอาญา และกระทำความผิดซึ่งผู้กระทำต้องมีเจตนารวมทั้งต้อง
 รับโทษทางอาญาเท่าที่ลักษณะแห่งโทษเปิดของโทษแก่นิติบุคคลได้ ซึ่งต้องพิจารณาตาม
 ลักษณะความผิด พฤติการณ์แห่งการกระทำ และอำนาจหน้าที่ของผู้แทนนิติบุคคล ประกอบกับ
 วัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเป็นราย ๆ ไป ต่อมาก็ได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1669/2506
 วินิจฉัยไว้ทำนองเดียวกันว่าบริษัทนิติบุคคลแม้ไม่สามารถทำการทุกอย่างได้ เช่นบุคคลธรรมดา
 แต่ทำการกระทำนั้นเป็นไปตามความประสงค์ซึ่งได้จดทะเบียนไว้ และนิติบุคคลได้รับ
 ประโยชน์จากการกระทำนั้นแล้ว นิติบุคคลย่อมมีเจตนาในการกระทำความผิดในทางอาญา
 ได้ และต่อ ๆ มา ก็ได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาวินิจฉัยยืนยันหลักว่า เจตนาในทางอาญาของ
 นิติบุคคล ย่อมมีได้ คือคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 54/2507 ฎ.88, 584/2508 ฎ.857, 981/
 2508 ฎ.1551, 448/2513 ฎ.503, 63/2517 ฎ.34, 378 - 379/2517 ฎ.209,
 97/2518 ฎ.155, 1586/2519 ฎ.819 ซึ่งสรุปได้ว่า นิติบุคคลอาจมีเจตนาอันเป็น
 องค์ประกอบของความผิดในทางอาญา และกระทำความผิดอาญาซึ่งผู้กระทำต้องมีเจตนาได้
 โดยถือเอาการกระทำ และเจตนาของผู้แทนของนิติบุคคลตามอำนาจหน้าที่ของผู้แทนใน
 ทางของการคำวินิจฉัยการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล ซึ่งทำให้นิติบุคคลได้รับประโยชน์
 จากการกระทำนั้น เป็นเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง ทั้งนี้ต้องพิจารณาจากลักษณะของ
 ความผิด พฤติการณ์แห่งการกระทำ อำนาจหน้าที่ของผู้แทนนิติบุคคล ประกอบกับวัตถุประสงค์
 ประสงค์ ของนิติบุคคลเป็นราย ๆ ไป และที่ศาลฎีกาได้วินิจฉัยวางหลักไว้ ก็มีที่มาจาก
 หลัก alter ego ของต่างประเทศ ที่ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อ ข้อพิจารณาเกี่ยวกับ
 ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล แต่ที่น่าสังเกตก็คือเท่าที่ศาลฎีกาได้ตัดสินมา ต้องเป็นกรณี
 ที่ผู้แทนของนิติบุคคลได้แสดงเจตนา หรือกระทำการไปในทางที่เพื่อให้นิติบุคคลได้รับประโยชน์
 จากการที่ ได้ทำไปนั้น ซึ่งต่างกับกรณีของต่างประเทศ ในคดี Moore v. I. Bress
 Ltd. (1944) ศาลได้พิพากษาให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบ แม้ผู้แทนนิติบุคคล จะ
 กระทำการไปโดย มีเจตนาที่จะฉ้อโกงบริษัทก็ตาม ซึ่งเห็นว่าแนวของไทยเรากับตัวอย่าง
 ในคดีนี้ ของต่างประเทศ ของเราน่าจะมีเหตุผลกว่า เพราะ แม้จะถือว่าผู้แทนของ

นิติบุคคล เป็นตัวของนิติบุคคล ตามหลัก alter ego แต่ก็มีอาจถือเอาได้ตลอดเวลา ว่า จิตใจของผู้แทนฯ จะถือเป็นตัวตนของนิติบุคคลได้ตลอดไปตลอดเวลา เพราะผู้แทนก็คือ บุคคลธรรมดา บางขณะผู้แทนฯ อาจจะมีจิตใจอย่างธรรมดา ในการปฏิบัติหน้าที่ ตาม วัตถุประสงค์ของนิติบุคคล แต่ในบางขณะผู้แทนฯ อาจจะมีจิตใจ ในการปฏิบัติหน้าที่ ใน ทางที่กำกวม ซึ่งอาจจะเป็นปฏิปักษ์ และอาจเป็นโทษกับนิติบุคคลนั้น เอง ถ้าจะเปรียบ กับบุคคลธรรมดา ซึ่งหากการกระทำการใด ๆ แล้ว เกิดเป็นโทษกับตนเอง ก็ย่อมไม่ใช่ ความประสงค์ของตนเอง สำหรับกรณีตามที่ตัวอย่างในคดีของต่างประเทศนี้ แนวของไทย เรา ยังไม่เป็นที่ยอมรับ ทั้งนี้เพราะการยอมรับเอาทฤษฎีให้นิติบุคคลต้องมีความรับผิดชอบ ทางอาญา โดยถือเอาเจตนาของผู้แทนฯ เป็นเจตนาของนิติบุคคล ตามแนวทฤษฎี alter ego ก็เนื่องจากเล็งเห็นถึงความจำเป็นเพื่อควบคุมนิติบุคคล โดยเหตุผลที่เกี่ยวข้องพัน ในทางการดำเนินกิจการของนิติบุคคลเท่านั้น มิได้หมายความว่าให้นิติบุคคลต้องมีความรับผิดชอบ ใต้อย่างบุคคลธรรมดา ในทุกกรณี และแม้ศาลจะวางหลักไว้ว่านิติบุคคล มีเจตนาอันเป็น องค์กรประกอบความผิดในทางอาญา และกระทำความผิด (ทางอาญา) ซึ่งผู้กระทำต้องมี เจตนาได้ ก็ตามแต่ ก็ต้องพิจารณาจากลักษณะของความผิด พฤติการณ์แห่งการกระทำ และอำนาจหน้าที่ของผู้แทนนิติบุคคล ประกอบกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเป็นราย ๆ ไป จึงเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไป โดยเฉพาะในเรื่องของลักษณะ และพฤติการณ์ ของการกระทำความผิด

เจตนาในทางอาญาที่จะถือว่าเป็นเจตนาของนิติบุคคลนั้น จะต้องเป็น เจตนา หรือการกระทำที่ปรากฏจากผู้แทนของนิติบุคคลตามกฎหมาย ซึ่งได้แก่ผู้แทนฯ ที่ได้รับแต่งตั้งขึ้นมาตามกฎหมายที่กำหนดนิติบุคคลอันกำหนด วิธีการแต่งตั้งไว้ในข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งของนิติบุคคล เช่น กรรมการ หรือผู้จัดการของบริษัทจำกัด หรือห้าง หุ้นส่วนนิติบุคคล หรือผู้แทนอื่น ๆ ก็เช่น ผู้จัดการสาขา เป็นต้น ทั้งนี้ให้เป็นไปตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 75 ถึง 80 ด้วย แต่ไม่หมายความรวมถึง ตัวแทน พนักงาน หรือลูกจ้างของบริษัทที่ได้รับแต่งตั้ง หรือได้รับมอบหมายหน้าที่ จาก กรรมการ หรือผู้จัดการของนิติบุคคล หรือผู้แทนดังกล่าวนี้ ซึ่งตามปกติเกิดขึ้นโดยสัญญา

มิใช่เกิดขึ้นโดยกฎหมาย 1 อย่างไรก็ตามน่าสังเกตว่า หากเป็นกรณีความผิดที่มีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างชัดเจน เมื่อตัวแทนหรือลูกจ้าง คนหนึ่งคนใดของนิติบุคคลได้กระทำกรไ้ภายในของแห่งอำนาจหน้าที่ของตน ตามที่ได้รับแต่งตั้งหรือได้รับมอบหมายแล้ว เช่นนี้ นิติบุคคลต้องรับผิดชอบทั้งสิ้น ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นว่าจะต้องเป็นการกระทำของผู้แทนที่แท้จริงของนิติบุคคล (เช่นกรรมการ หรือผู้จัดการ) เสมอไป และแม้คำพิพากษารัฐสภาที่เคยตัดสินมาโดยให้นิติบุคคล ต้องรับผิดชอบนั้น เป็นการกระทำที่เกิดจากผู้แทนที่แท้จริงของนิติบุคคล (ผู้แทนระดับสูงที่เป็นผู้ควบคุมนโยบายของนิติบุคคล) ก็ตาม (คำพิพากษารัฐสภาที่ 265/2473 14 ขส.140, 942/2474 15 ขส.1079, 219/2500 ฎ.73, 1328/2503 ฎ.1496) แต่ก็เห็นว่าหากการกระทำนั้นเป็นงานที่ตัวแทน พนักงาน หรือลูกจ้างของนิติบุคคล จะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองแล้ว แม้เกิดเป็นความผิดทางอาญาขึ้น นิติบุคคลก็ต้องรับผิดชอบ กล่าวคือ ควรจะถือว่าเมื่อกฎหมายต้องการให้บังคับแก่นิติบุคคลโดยปริยายแล้ว นิติบุคคลใด ไม่ปฏิบัติตามก็ต้องมีความผิด 2 ตัวอย่างเช่น บริษัทจำกัดนิติบุคคล ได้รับอนุญาตให้ประกอบธุรกิจตรวจสอบมาตรฐานสินค้าขาออก ตามพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าขาออก ใดออกคำรับรองต่อสหภาพการค้าไทยว่าแปงมันสำปะหลังป่นที่ผู้ขอใ้รับรองมาตรฐานที่จะส่งไปต่างประเทศนั้นได้มาตรฐานชั้นหนึ่ง จนสหภาพการค้าใดออกใบรับรองให้แก่ผู้ขอไป ความจริงแปงมันสำปะหลังป่นรายนี้ไม่ได้มาตรฐานชั้นหนึ่งดังที่ทางการกำหนดไว้ และผู้ตรวจสอบของจำเลยที่ 1 ก็มีใช้ผู้มีอำนาจตรวจสอบมาตรฐานสินค้าชั้นหนึ่ง การที่จำเลยที่ 1 รับรองไปเช่นนั้น เป็นการจงใจกระทำกรไ้ให้การออกใบรับรองมาตรฐานสินค้า ผิดไปจากความเป็นจริง จึงเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าขาออก พ.ศ.2503 มาตรา 57 ส่วนจำเลยที่ 2 เป็นลูกจ้างของจำเลยที่ 1 มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าแผนก ิจงานตรวจสอบมาตรฐานสินค้า ใดสั่งใ้เจ้าหน้าที่ของจำเลยที่ 1 ตรวจสอบ

1 จิตติ หิงศกัณฑ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1 ตอน 1,
หน้า 551.

2 วิโรจน์ บริรักษ์จรยาวัตร, " ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล,"
ศาลแพ่ง, หน้า 768.

มาตรฐานสินค้า ไม่ได้ความว่ากระทำในฐานะส่วนตัว หรือเป็นผู้จัดการ หรือมีอำนาจตามกฎหมาย ที่จะทำการแทนจำเลยที่ 1 และไม่ได้ความว่า ใครร่วมกับจำเลยที่ 1 ในการกระทำผิด จึงไม่มีความผิด (คำพิพากษาศาลฎีกา ที่ 1508/2515 ฎ.1160) ซึ่งกรณีนี้เป็นเช่นเดียวกับของต่างประเทศ ที่ศาสตราจารย์ แกรนวิล วิลเลียม โคกล่าวถึงหลัก alter ego ที่ว่า " การกระทำ และเจตนาของพนักงานของนิติบุคคล เป็นการกระทำ และเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง " ซึ่งหมายความว่า การกระทำและเจตนา นั้น ๆ จะต้องเป็นของบุคคลที่ควบคุมนโยบายของนิติบุคคลนั้น ซึ่งโดยปกติได้แก่ผู้อำนวยการ หรือผู้จัดการทั่วไป หรือผู้จัดการสาขา และการกระทำนั้นจะต้อง เป็นงานในหน้าที่ของบุคคลที่ควบคุมนโยบาย ของนิติบุคคลนั้นด้วย ซึ่งความผิดอันเกิดจากการกระทำของลูกจ้างของนิติบุคคล ที่ทำไปเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล ภายในขอบเขตอำนาจหน้าที่ของเขา ที่เขารับจ้างทำอยู่นั้นถือว่าเป็นการกระทำของนิติบุคคล

เมื่อนิติบุคคลมีเจตนาในทางอาญาได้ นิติบุคคลจึงอาจมีความรับผิดชอบในทางอาญาได้ หากการกระทำของผู้แทนนิติบุคคลเขาเกินขอบเขตของความรับผิดชอบทางอาญา ซึ่งจะต้องพิจารณาจากลักษณะของความผิด พฤติการณ์แห่งการกระทำ และอำนาจหน้าที่ของผู้แทนนิติบุคคล ประกอบกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเป็นราย ๆ ไป

อย่างไรก็ตาม ความรับผิดชอบทางอาญากับผลแห่งการที่ผู้แทนของนิติบุคคลได้กระทำไปนอกขอบอำนาจของนิติบุคคล (ultra vires) นั้น ไม่เหมือนกัน ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล เป็นกรณีที่นิติบุคคลอาจจะต้องรับผิดชอบได้ หากมีการกระทำเขาเกินที่เป็นความผิดทางอาญา แต่กรณีเรื่อง ultra vires นั้น เป็นเรื่องวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล ซึ่งเป็นเรื่องในทางแพ่ง กล่าวคือ การกระทำใดของนิติบุคคล หากทำไปเกินขอบอำนาจ ก็จะไม่ถือว่าเป็นการกระทำของนิติบุคคล และนิติบุคคลนั้นไม่ต้องรับผิดชอบแต่อย่างใด¹ การดำเนินการนอกวัตถุประสงค์ หรือนิติกรรมที่ทำนอกขอบอำนาจของ

¹ พระยาเทพวิฑูร (บุญช่วย วณิกกุล), คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ บรรพ 1 - 2 มาตรา 1 - 240, หน้า 275.

นิติบุคคลนั้น ถือเป็นโมฆะ และไม่อาจผูกมัดหรือบังคับบริษัทได้ ซึ่งแต่เดิม หลัก Ultra vires นี้ ไซ้เฉพาะกับนิติบุคคลในกฎหมายมหาชน แต่ต่อมาในที่สุดก็ได้มีการนำหลักนี้มาใช้กับนิติบุคคลในกฎหมายเอกชนด้วย (ในคดี Ashbury Railway Carriage and Iron Co. v. Riche (1875) LR 7 HL 653) และเห็นว่า นิติกรรมที่ท่าเกินขอบอำนาจของบริษัทนั้น ผู้ถือหุ้นก็จะให้สัตยาบันไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งทีนิติบุคคลนั้นเองก็ทำไม่ได้¹

ความจริงแล้ว หลัก ultra vires นี้ ไซ้เฉพาะในเรื่องนิติกรรม เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในกรณีละเมิด หรือความรับผิดทางอาญานั้น จะนำหลักนี้มาใช้บังคับ ไม่ได้ ความรับผิดในทางละเมิด หรือในทางอาญานั้นมีลักษณะเฉพาะ ซึ่งเป็นหน้าที่บุคคล (รวมทั้งนิติบุคคล) ทั่วไปพึงมี ซึ่งกรณีเป็นไปเพื่อความสงบเรียบร้อย ดังนั้น การที่ผู้พยายามโต้แย้งว่านิติบุคคลยอมไม่มีวัตถุประสงค์ประสงค์ทำผิดกฎหมาย จึงเป็นคนละเรื่องกัน เพราะกรณีเป็นเรื่องกิจการที่กระทำ กับความรับผิดชอบในกิจการนั้น ๆ ซึ่งแยกจากกันได้ และเป็นคนละเรื่องกันโดยแท้²

อนึ่ง นอกจากนิติกรรมที่ท่านอกเหนือขอบอำนาจ (วัตถุประสงค์) ของนิติบุคคล ตามหลัก ultra vires แล้ว กรณีนิติกรรมที่ท่าไปนอกเหนืออำนาจของผู้แทน แต่ยังอยู่ในกิจการอันเป็นวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เช่น นิติกรรมที่ท่าไปโดยผิดข้อบังคับของบริษัท ในเรื่องอำนาจของผู้แทนฯ กล่าวคือข้อบังคับฯ กำหนดให้ต้องมีกรรมการ 2 คน ลงลายมือชื่อ และประทับตราบริษัท จึงจะถือว่าเป็นการกระทำของบริษัท และมีผลผูกพันบริษัท แต่ปรากฏว่า กรรมการคนเดียวลงชื่อและประทับตราบริษัทเช่นนี้ โดยหลัก นิติกรรมนั้นยอมไม่ผูกพันนิติบุคคลนั้น ๆ แต่อย่างไรก็ตาม หากปรากฏพฤติการณ์

¹ ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศักดิ์, " นิติกรรมที่ผู้แทนบริษัทท่านอกขอบอำนาจ, " วารสารนิติศาสตร์, จัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 3 ปีที่ 12 พ.ศ. 2525, หน้า 125 - 126.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 128 - 129.

ว่านิติบุคคล ใดเห็นยินยอม หรือยอมรับเอาผลประโยชน์จากนิติกรรม ที่ทำ
 เกิดอำนาจของผู้นั้นๆ ดังกล่าว กรณีอาจปรับเข้ากับเรื่องตัวการตัวแทน (เช่น
 ตัวแทนเซ็ก หรือตัวแทนโดยปริยาย) ได้ ซึ่งทำให้นิติกรรมนั้น มีผลผูกพันบริษัท
 นิติบุคคล แต่กรณีเช่นนี้ ย่อมต้องเป็นเรื่องที่ยังอยู่ในขอบแห่งวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล
 เท่านั้น

หลักในเรื่อง ultra vires ก็คือ กรณีที่นิติบุคคลมีวัตถุประสงค์
 อย่างหนึ่ง แต่ได้มีการกระทำไปนอกขอบวัตถุประสงค์ ที่โคจรหะ เบี่ยงไวตามข้อ
 บังคับ หรือตามกฎหมายจัดตั้ง ผลก็คือ การกระทำนั้น ย่อมไม่ผูกพันนิติบุคคล
 นิติบุคคลยอมไม่รองรับผิด ตัวอย่างเช่น บริษัทมีวัตถุประสงค์ในการผลิตน้ำดื่ม
 ขาย แต่ปรากฏว่าผู้นั้น ๆ ได้ส่งเครื่องจักรมาผลิตน้ำโซดาขาย ซึ่งเป็นการ
 นอกวัตถุประสงค์ของบริษัท เช่นนี้ การกระทำของผู้นั้นๆ ย่อมไม่ผูกพันบริษัท หรือ
 กรณีตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1076/2515 ฎ.838 และ 3540/2516 ฎ.2094 ที่
 ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การจัดร้านค้าสวัสดิการของหน่วยราชการ มิใช่วัตถุประสงค์
 ของหน่วยราชการ (นิติบุคคล) ดังนั้น สัญญาที่ผู้จัดการร้านค้าสวัสดิการ ทำไป
 จึงไม่ผูกพันหน่วยราชการนั้น¹ เป็นต้น นอกจากนี้ หากผู้นั้นๆ ได้กระทำการ
 ไปนอกขอบวัตถุประสงค์ และเกิดเป็นความรับผิดชอบทางอาญาขึ้น ก็ย่อมต้องถือว่าเป็น
 การกระทำของผู้นั้นๆ เอง และผู้นั้นๆ อาจต้องรับผิดชอบส่วนตัวได้ ซึ่งมีตัวอย่าง

¹ มีผู้เห็นว่า การจัดสวัสดิการ เป็นกิจการที่ทุกส่วนราชการ ดำเนินการ
 ได้ตามความเหมาะสม การดำเนินกิจการสมควรอย่างไร ไม่เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่
 ของส่วนราชการว่าจะกระทำไม่ได้ ส่วนราชการนั้นหาได้มีวัตถุประสงค์ เช่นอย่าง
 นิติบุคคลในกฎหมายแพ่งไม่ แต่เป็นเรื่อง " อำนาจหน้าที่ " ตามหลักกฎหมายมหาชน
 (ดู วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 3 ปีที่ 12 พ.ศ.2525 หน้า
 120)

ที่ศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้ เช่น ผู้จัดการของห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ลงแจ้งความโฆษณาชักชวนให้คนมาซื้อบัตรออมสิน ถือว่าเป็นการกระทำของผู้จัดการเอง ในการเริ่มประกอบกิจการออมสิน โดยไม่ได้รับอนุญาต ผู้จัดการย่อมมีความผิดตามพระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้าอันกระทบถึงความปลอดภัย หรือवासของสาธารณชน พ.ศ. 2471 จะอ้างว่าทำในฐานะเป็นตัวแทนของห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล เพื่อให้พ้นผิดไม่ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 223/2486 ฎ. 237) กรรมการของบริษัท กระทำการโฆษณาชักชวนประชาชนให้เขาเป็นสมาชิกถือหุ้นของบริษัท โดยบริษัทสัญญาจะจ่ายเงินให้แก่ผู้รับประโยชน์ เมื่อผู้ถือหุ้นถึงแก่กรรมอันเป็นการประกอบกิจการค้า อันมีสภาพคล้ายคลึงกับการประกันชีวิต โดยไม่ได้รับอนุญาตแก่กรรมการฯ จะกระทำในนามของบริษัท แต่เมื่อไม่ใช่กิจการภายในวัตถุประสงค์ของบริษัท ความหนังสือบริคณห์สนธิของบริษัท จึงเป็นกิจการที่กระทำโดยลำพังของกรรมการฯ เอง กรรมการของบริษัทจึงมีความผิดตามพระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้า อันกระทบถึงความปลอดภัยหรือवासแห่งสาธารณชน พ.ศ. 2471 บริษัทนิติบุคคลไม่ต้องรับผิด (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1050/2504 ฎ. 1010) ผู้แทนของนิติบุคคลไม่ได้ออกเช็คในนามของห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล เมื่อผู้แทนฯ ออกเช็คไปโดยเจตนาจะไม่ให้มีกำไรเงินความเช็ค เพราะเงินในธนาคารไม่มี จึงเป็นการกระทำของผู้แทนฯ เอง ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลไม่ต้องรับผิดร่วมด้วย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 86 - 88/2513 ฎ. 75) แต่การกระทำตามวัตถุประสงค์ ของนิติบุคคลนั้น อาจทำให้นิติบุคคลต้องรับผิดทางอาญาได้ เช่น นิติบุคคลต้องรับผิดร่วมกับผู้จัดการ ซึ่งกระทำการไปในหน้าที่เพื่อให้นิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น นิติบุคคล และผู้จัดการจึงมีความผิด ตามพระราชบัญญัติการชขายยา พ.ศ. 2493 และมีความผิดเกี่ยวกับการค้า ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 272 ด้วย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 981/2508 ฎ. 1551) ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล จำเลยที่ 1 หุ้นส่วนผู้จัดการ จำเลยที่ 2 ร่วมกันใช้เอกสารปลอม สั่งอาวุขป็น (ซึ่งเป็นของต้องจำกัดที่ จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่) เข้ามาในราชอาณาจักร ตามพระราชบัญญัติศุลกากร จำเลยทั้งสองมีความผิดหลายกรรมต่างกัน คือ มีความผิดฐานใช้เอกสารปลอม

ตามประมวลกฎหมายอาญา, มีความผิดตามพระราชบัญญัติอาชญากรรม และมีความผิดตามพระราชบัญญัติศุลกากร (คำพิพากษาฎีกา ที่ 448/2513 ประชุมใหญ่ ฎ.503) กรรมการผู้จัดการของบริษัท ออกเช็คสั่งจ่ายเงินในนามของบริษัท โดยเจตนาจะมีให้มีการใช้เงินตามเช็ค ถือว่าไ้ร่วมกันกับบริษัทกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2497 (คำพิพากษาฎีกาที่ 63/2517 ฎ.34) ผู้จัดการบริษัทจำกัด โฆษณาหลอกขายที่ดินแก่ประชาชน แม้มีผู้สั่งจองโดยยังไม่ชำระเงิน และมีผู้ขอเพียงรายชื่อที่แจ้งความร้องทุกข์ ก็เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 343 และบริษัทจำกัดก็มีความผิดตามมาตรานี้ด้วย (คำพิพากษาฎีกาที่ 47/2518 ฎ.155)

อนึ่ง ความรับผิดชอบของนิติบุคคลไม่ว่าจะเป็นกรณีตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ โดยเฉพาะ หรือกรณีที่ไม่ได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะก็ตาม ในบางครั้งความเกี่ยวพันระหว่างผู้แทนของนิติบุคคล กับพนักงาน ลูกจ้าง หรือตัวแทนของนิติบุคคล มีขอบเขตของความใกล้ชิดในทางการสั่งงานของนิติบุคคลไม่เป็นไปอย่างสมควร บางกรณีผู้แทนสั่ง (แสดงเจตนา) ให้พนักงาน ลูกจ้าง หรือตัวแทนปฏิบัติงานในหน้าที่ที่มอบหมายไปอย่างใดแล้ว และพนักงาน ตัวแทน หรือลูกจ้าง ทราบคำสั่งนั้นแล้ว แต่เพิกเฉยไม่ปฏิบัติตาม หรือปฏิบัติแต่ปฏิบัติไปโดยไม่ตรงตามที่ได้รับมอบหมาย เช่น กฎหมายกำหนดให้ผู้ประกอบการค้าต้องปิดป้ายแสดงราคาสินค้า ปราบกฏว่าผู้แทนฯ สั่งให้พนักงานของนิติบุคคลปิดป้ายแสดงราคาสินค้า แต่พนักงานเพิกเฉย หรือกรณีพนักงานบัญชีของบริษัทกรอกรายการราคาขายสินค้าในบัญชีต่ำกว่ายอดที่ขายจริง เพื่อให้เสียภาษีน้อยลง จะได้มีผลกำไรมากขึ้น แก่บริษัทซึ่งญาติของคนเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ในบริษัท ทั้งที่ผู้แทนของนิติบุคคลไม่เคยสั่งให้กระทำการดังกล่าว เป็นคน จนเกิดเป็นความรับผิดชอบทางอาญาขึ้น เช่นนี้จะถือว่านิติบุคคลต้องรับผิดชอบหรือไม่ เพราะที่จริงแล้วผู้แทนแสดงเจตนา (ให้กระทำการ) ไปอย่างถูกต้อง แต่ผู้รับผิดชอบคือพนักงาน ลูกจ้าง หรือตัวแทน ละเลยหรือฝ่าฝืนเอง ในกรณีเช่นนี้ต้องแยกว่า ถ้าเป็นความรับผิดชอบตามกฎหมายบัญญัติ เช่นกฎหมายบัญญัติว่า "นิติบุคคลใด ไม่กระทำการ.....ต้องระวางโทษ....." หรือกรณีความผิดตามพระราชบัญญัติแร่ ซึ่งกฎหมายระบุเอาผิดเฉพาะแก่ผู้ถือประทานบัตร (นิติบุคคล) ไว้โดยตรง เช่นนี้

ต้องถือว่าเป็นรัฐประศาสนนโยบาย ซึ่งแม้จะเป็นบุคคลใดในนิติบุคคลซึ่งมีหน้าที่ หรือตามที่ได้รับมอบหมาย จะเป็นผู้กระทำหรือคนงานการกระทำก็ตาม นิติบุคคลก็ควรรับผิดชอบ ทั้งสิ้น ความเกี่ยวพันระหว่างนิติบุคคลกับพนักงาน ลูกจ้าง หรือตัวแทน เป็นเรื่องที่นิติบุคคล จะต้องไปวาทกล่าวกันเอง แต่ถาเป็นกรณีความรับผิดชอบทางอาญาตามหลัก เกณฑ์ของความรับผิดชอบทางอาญาแล้ว ย่อมต้องถือเจตนาและการกระทำของผู้แทนนิติบุคคลเป็นประการสำคัญ หากไม่ใช่เป็นเจตนา หรือการกระทำของผู้แทนแล้ว นิติบุคคลย่อมไม่ต้องรับผิดชอบ โดยอาศัยหลักตามคำพิพากษาฎีกาที่ 787 - 788/2506 ฎ.1341 และตามทฤษฎี alter ego นั้นเอง และรวมถึงความรับผิดชอบตามกฎหมายเฉพาะซึ่งมิได้มีบทบัญญัติระบุไว้ชัดแจ้งด้วย เช่น ความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2497 ความผิดตามกฎหมาย ที่เกี่ยวกับการควบคุมต่าง ๆ เช่นความผิดตามพระราชบัญญัติตำรวจ และห้ามกักกันชาว พ.ศ. 2489 ความผิดตามพระราชบัญญัติน้ำตาลทราย พ.ศ. 2511 เป็นต้น

2) นิติบุคคลกระทำความผิดทางอาญาโดยประมาทใดหรือไม่

การกระทำโดยประมาทตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรค 4 ได้แก่การกระทำความผิดมิใช่โดยเจตนา แต่ได้กระทำไปโดยปราศจากความระมัดระวัง ซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวัง เช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่ ซึ่งรายละเอียดอีกกล่าวไว้บางแล้วในบทที่ 2 ส่วนปัญหาว่านิติบุคคลจะกระทำความผิดโดยประมาทใดหรือไม่นั้น เมื่อถือหลักตามคำพิพากษาฎีกาที่ 787 - 788/2506 ฎ.1341 ที่ว่านิติบุคคลมีเจตนาและการกระทำเป็นของตนเองได้ โดยผ่านทางผู้แทนนิติบุคคลเช่นนี้ หากผู้แทนฯ แสดงเจตนาหรือกระทำการในอำนาจหน้าที่ภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล แต่ได้แสดงเจตนาหรือกระทำการไปโดยปราศจากความระมัดระวัง อันเป็นการประมาทแล้วเห็นวานิติบุคคลน่าจะควรรับผิดชอบในการกระทำ โดยประมาทนั้นได้ ทั้งนี้จะต้องพิจารณาจากลักษณะของความผิด พฤติการณ์ของการกระทำ อำนาจหน้าที่ของผู้แทนฯ ประกอบกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเป็นกรณี ๆ ไปด้วย

แม้คำพิพากษาของศาลฎีกา จะยังไม่มีการชี้เกี่ยวกับการที่ นิติบุคคล จะกระทำความผิดโดยประมาทใดก็ตาม แต่ก็มีปัญหาน่าคิดว่า หากมีการชี้เช่นที่จะกล่าว

ต่อไปนี้ เกิดขึ้น ศาลจะลงโทษนิติบุคคลในทางอาญาหรือไม่ กล่าวคือ ข้อเท็จจริงปรากฏว่าบริษัทนิติบุคคลประกอบกิจการเกี่ยวกับการใช้เรือรับส่งผู้โดยสาร (ประชาชน) ข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยา ก่อนเกิดเหตุ คนขับเรือ (ลูกจ้าง) โศกทำรายงานแจ้งให้ผู้จัดการ (ผู้แทนของนิติบุคคล) ทราบว่าพื้นเรือชำรุด ขอให้ระงับการใช้เรือลำนี้ชั่วคราว เพื่อซ่อมแซม โดยทำเป็นหนังสือรายงานควอดถึงผู้จัดการ ปรากฏว่าผู้จัดการรับเรื่องที่ทำรายงานไว้แล้วเพิกเฉย ไม่ดำเนินการ หรือสั่งการตามที่คนขับเรือรายงานมา แต่กลับสั่งให้ใช้เรือลำนั้นต่อไป เพราะหากนำมาซ่อมจะไม่มีเรือเพียงพอรับส่งผู้โดยสาร และจะทำให้รายได้ลดลง หลังจากนั้นไม่นานปรากฏว่ามีผู้โดยสารที่ขึ้นเรือตกจากเรือ เพราะพื้นเรือหัก ในขณะที่กำลังนั่งโดยสารอยู่ตามปกติ และจมน้ำตายกรณีเช่นนี้ หากฝ่ายผู้เสียหายเป็นโจทก์ยื่นฟ้องบริษัทนิติบุคคลเป็นจำเลย ฐานทำให้คนตายโดยประมาทแล้ว ศาลจะลงโทษบริษัทนิติบุคคลในความผิดฐานนี้หรือไม่ เกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้เขียนเห็นว่าบริษัทนิติบุคคลน่าจะมีความผิดทางอาญา ฐานทำให้คนตาย โดยประมาทได้ เพราะถือว่าการเพิกเฉยไม่ดำเนินการแก้ไขของผู้จัดการก็เป็นการกระทำอย่างหนึ่ง (โดยยกเว้นการที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผล) และถือว่าผู้จัดการควรจะได้สังเกตเห็นผล ว่าอาจจะเกิดเหตุทำให้คนตกลงไปตายได้ไม่วันใดก็วันหนึ่ง จึงเป็นการกระทำที่ปราศจากความระมัดระวัง ซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมี ความวิสัย และพฤติการณ์ และผู้กระทำ (ผู้จัดการ) อาจใช้ความระมัดระวังเช่นนั้นได้ แทนหาได้ใช้ให้เพียงพอไม่ ซึ่งเห็นว่ากรณีนี้ผู้จัดการมิได้มีเจตนา แค้นตแหนงการกระทำ (โดยยกเว้น) นั้น เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายได้ จึงน่าจะเป็นความผิดฐานทำให้คนตายโดยประมาท ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 291 ซึ่งเรื่องนี้หากฟ้องผู้จัดการ (ผู้แทนของนิติบุคคล) และบริษัทนิติบุคคลในข้อหาความผิด ฐานเป็นหัวหน้าร่วมกันกระทำการโดยประมาท เป็นเหตุให้มีผู้อื่นถึงแก่ความตายแล้ว อาจมีการลงโทษได้ กล่าวคือลงโทษจำคุกผู้จัดการ (ผู้แทนของนิติบุคคล) และบริษัทนิติบุคคลนั้นได้ ดังเช่นกรณีความคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 97/2518 ในความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 343 แต่เนื่องจากกรณีเช่นที่กล่าวมาข้างนี้ยังไม่เคยมี

เป็นคดีชั้นสู่ศาลฎีกา จึงต้องรอกันต่อไปว่าศาลจะวางหลักเกี่ยวกับกรณีเช่นนี้อย่างไร ในต่างประเทศ ศาลบางมลรัฐของสหรัฐอเมริกา เห็นว่านิติบุคคลอาจรับผิดชอบในความผิดฐานฆาตคนโดยประมาท ในการกระทำของตัวแทนของตน แต่ศาลบางมลรัฐก็ไม่ยอมรับ ซึ่งยังเป็นปัญหาโต้เถียงกันอยู่ ตัวอย่างเช่น ศาลนิวเจอร์ซีย์ตัดสินว่า บริษัทของรับผิดชอบ ทำให้คนตายโดยประมาท¹ (State v. Lehigh Valley R. Co., 90 N.J.L. 372, 103 A 685 (1917) ส่วนศาลมลรัฐนิวยอร์กตัดสินว่าบริษัทไม่ก่อรับผิดฐานทำให้คนตายโดยประมาท (People v. Rochester Ry. & Lt. Co., 159 N. Y. 102, 88 N.E. (1977) Rollin M. Perkin ได้ให้ความเห็นว่า เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า บริษัทอาจทำผิดอาญาที่แท้จริง (true crime) ได้ และในการลงโทษความผิดชนิดนี้ก็ขึ้นอยู่กับทำให้ค่าจำกัดความของความรับผิดชอบนั้นโดยเฉพาะ ศาลได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า การทำให้คนตายโดยประมาท จะต้องมี การทำให้คนตาย และการทำให้คนตายได้มีค่าจำกัดความว่า การฆาตคนหนึ่ง ๓ คือการกระทำของคน ๓ คน ๓ คน ๓ คน ๓ คน ศาลได้ตัดสินอย่างถูกต้องแล้วว่า การฆาต หมายถึง การกระทำโดยบุคคลธรรมดา (one human being) การกระทำโดยบุคคลธรรมดาอีกคนหนึ่ง (another human being) ศาลจึงได้สรุปว่า บริษัทไม่อาจจะกระทำผิดฐานทำให้คนตายโดยประมาท การสรุปเช่นนี้เป็นการมองข้ามความจริงโดยสิ้นเชิงว่า บริษัทไม่สามารถกระทำความผิดนี้ได้ เว้นแต่มีบุคคลธรรมดาเข้าช่วยเหลือเท่านั้น ฉะนั้นบริษัทจึงไม่อาจทำให้บุคคลธรรมดาตายโดยประมาท แต่ Rollin M. Perkin ก็เห็นว่าการทำให้คนตายโดยประมาท บริษัทมีส่วนประมาทในทางคดีอาญา (acted with criminal negligence) แล้ว ก็ไม่มีเหตุที่สมควรได้รับการยกเว้น แต่ประการใด บริษัทจึงอาจรับผิดชอบ ทำให้คนตายโดยประมาทได้ ต่อมา Mueller ได้มีการพยายามที่จะวางหลักว่าบริษัทอาจมีความผิดฐานทำให้คนตายโดยประมาท และ

¹ Rollin M. Perkin, Criminal Law, 2d ed. The Foundation Press, Inc, 1969, p. 632.

Wayne R. La Fave & Austin W. Scott, Jr., Handbook on Criminal Law, p. 230.

โต้เถียงว่า ไม่มีเหตุผลเลยที่ว่าทำไมบริษัทจึงไม่ต้องรับผิดชอบทำให้คนตายโดยประมาท ตัวอย่างเช่น ถ้าคณะกรรมการของบริษัทได้ลงมติสั่งให้คนงานของบริษัท เพื่อไปทำงาน ในสถานที่อันตราย และเสี่ยงภัยมาก โดยคณะกรรมการบริษัทได้ทำการป้องกันภัยอันตราย นั้น และตลอดจนเจ้าหน้าที่ชั้นบริหารของบริษัทบางคนได้ปกปิดความจริง ไม่ยอมเปิดเผย ความจริง ให้คนงานทราบว่าเขาเหล่านั้น จะต้องไปทำงานที่เสี่ยงภัยอย่างยิ่ง แต่ ประการใด ทั้งคดีอื้อฉาว " Hawk 's Nest Venter, in West Virginia " (โดยมีการลงความเห็นว่าคุณงานตายด้วยโรคปอดที่เกิดจากการสูดอากาศปนฝุ่น ในเหมืองแร่) ซึ่งเป็นการขายชีวิตคนงานทั้งหมดนั้นเอง ¹

3) นิติบุคคลกระทำความผิดทางอาญาโดยไม่มีเจตนาใดหรือไม่

สำหรับความผิดที่กระทำโดยไม่มีเจตนา นั้น หากการกระทำนั้น เป็นของตัวแทนของนิติบุคคล ซึ่งได้กระทำไปตามอำนาจหน้าที่ ภายในขอบวัตถุประสงค์ ของนิติบุคคล และนิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น นิติบุคคลย่อมจะต้องรับผิดชอบ ทางอาญา สำหรับการกระทำนั้น อย่างไม่มีปัญหา เพราะการกระทำของผู้แทน ของนิติบุคคลดังกล่าว ย่อมถือว่าเป็นการกระทำ และความประสงค์ของนิติบุคคล ตามนัย แห่งประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ มาตรา 75 แล้ว ²

กฎหมายบางฉบับบัญญัติไว้โดยชัดแจ้ง ให้นิติบุคคลต้องรับผิด แม้ จะได้กระทำโดยไม่มีเจตนา เช่น ความผิดตามพระราชบัญญัติศุลกากร (ฉบับที่ 9) พ.ศ. 2482 มาตรา 16 นิติบุคคล จึงรับผิดชอบได้ แม้จะกระทำโดยไม่มีเจตนา และความผิด บางอย่าง กฎหมายก็ไม่ประสงค์จะถือเอาเจตนาเข้ารวมเป็นองค์ประกอบของความผิด

¹ ประสิทธิ์ ไชวโกล, " ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล " วารสารกฎหมาย, หน้า 143 - 144.

Wayne R. La Fave & Austin W. Scott, Jr., Handbook on

Criminal Law, Footnote 19, p. 230.

² บัญญัติ สุชีวะ, " ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล, " บทบัญญัติ, หน้า 5.

เช่น ความผิดบางมาตราในภาคความผิดลหุโทษในประมวลกฎหมายอาญา ทั้งนี้ เพราะความผิดลหุโทษนั้น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 104 ได้กำหนดไว้ว่า แม้จะกระทำโดยไม่มีเจตนาก็เป็นความผิด

มีตัวอย่างของคดีของนิวซีแลนด์เรื่องหนึ่ง คือ คดี R. v. Murray right Ltd. (1970) N. Z. L. R. 470 (C. A. -) ซึ่งบริษัทจำเลย ประกอบกิจการคานเคมีภัณฑ์ บริษัทได้ขายยานยนต์หนึ่งให้หญิงคนหนึ่งด้วยความประมาท เลินเล่อ ทั้ง ๆ ที่ หญิงคนนั้นไต่ถามใบสั่งยาของนายแพทย์ให้แล้ว ผลปรากฏว่าหญิงนั้นถึงแก่ความตายเพราะยานั้น บริษัทถูกดำเนินคดีอาญาอุกฉกรรจ์ฐานทำให้คนตาย โดยไม่เจตนา ศาลพิพากษาว่าบริษัทไม่อาจอุกฉกรรจ์ฐานนั้นได้ เพราะในความผิดฐานนี้ ต้องประกอบด้วยความสามารถที่จะฆ่าคนตายได้ และตามบทนิยามของคำว่าฆ่าคนตายตาม มาตรา 158 แห่งกฎหมายอาญา ปี 1961 ของนิวซีแลนด์ ไม่ครอบคลุมถึงนิติบุคคลด้วย ซึ่งมาตรานี้ได้บัญญัติไว้ว่า " การฆ่า คือการทำให้มนุษย์ถึงแก่ความตายโดยมนุษย์ด้วยกันเอง ทั้งโดยตรง หรือโดยอ้อม ไม่ว่าโดยวิธีการอย่างไร " ซึ่งจากถ้อยคำดังกล่าว ก็ย่อมหมายความว่าความอยู่ในตัวแล้วว่า นิติบุคคลย่อมไม่ใช่เป็น " มนุษย์ด้วยกันเอง " แต่สำหรับกรณีนี้บทกฎหมายในเรื่องเดียวกันตามกฎหมายของคานาคาไม่ทำให้ เกิดปัญหาเช่นว่านี้ เพราะมีบทบัญญัติใน มาตรา 205 (1) กล่าวว่า " บุคคลทำความผิดฐานฆ่าคนตาย เมื่อโดยตรงหรือโดยอ้อม โดยวิธีการใด ๆ ที่ทำให้มนุษย์ถึงแก่ความตาย ซึ่งคำว่า " บุคคล " ตาม มาตรา 2 (15) ของประมวลกฎหมายนี้ รวมถึง " องค์การนิติบุคคล " ด้วย และผลที่ตามมา จึงแตกต่างกับกฎหมายของนิวซีแลนด์ ตรงที่ว่าตามกฎหมายของคานาคานั้น บริษัทอาจถูกดำเนินคดีอาญาฐานฆ่าคนตาย โดยไม่เจตนาได้¹

เมื่อถือหลักตามแนวทฤษฎี alter ego ที่ว่าการกระทำ และเจตนาของพนักงานของนิติบุคคลเป็นการกระทำ และเจตนาของนิติบุคคลนั่นเองแล้ว ผู้เขียน

¹ "Corporate Responsibility on Criminal Law", Manitoba Law Journal, p. 435-436.

เห็นว่าไม่น่าจะสงสัยเลยว่า เพราะเหตุใดบริษัทจึงอาจมีความรับผิดชอบทางอาชญาฐานทำให้คนตายโดยประมาท หรือฐานฆ่าคนตายโดยไม่เจตนา ตามทิวอย่างเรื่องเรือข้ามฟากกับเรื่องบริษัทขายยาผิดชนิด ดังกล่าวแล้วทั้งนี้เพราะการกระทำของผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำของบริษัทตามหลัก alter ego นั้น ผู้แทน ใดกระทำไปในขอบวัตถุประสงค์ของกิจการของบริษัท และโดยเจตนาที่จะให้บริษัทได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น และแม้จะไม่ถือว่าเป็นการกระทำโดยเจตนาของผู้แทน แต่ก็อาจถือได้ว่าการกระทำของผู้แทน เกี่ยวกับการใช้เรือ หรือการขายยานั้นเป็นไปตาม วัตถุประสงค์ของบริษัทแล้ว ซึ่งก็น่าจะปรับได้กับหลักความคำพิพากษาศาลฎีกา ที่ 787 - 788/2506 ฎ. 1341 ได้ แต่ในขณะนี้ยังไม่อาจถือเอาได้ว่า ความเห็นนี้จะผิดหรือถูก เพราะฉะนั้น จึงต้องรอกุศโลไปว่า ศาลฎีกาจะวินิจฉัยในคดีความผิด ของนิติบุคคล ฐานทำให้คนตายโดยประมาท และฆ่าคนตายโดยไม่เจตนา ตามกรณีดังกล่าวแล้วนี้อย่างไร

ข) ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลกับบุคคลธรรมดา

หลักการแสดงเจตนาของนิติบุคคลในทางอาญาที่ว่า การกระทำหรือเจตนาของผู้แทนนิติบุคคล ในขอบแห่งวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เป็นการกระทำหรือเจตนาของนิติบุคคล ซึ่งเป็นบุคคลอีกคนหนึ่งต่างหากจากบุคคลธรรมดา (ผู้แทนของนิติบุคคล) นั้นจะถือเป็นที่แน่นอนใดหรือไม่ว่าการกระทำ หรือการแสดงเจตนาอันนั้นได้โอนมาเป็นของนิติบุคคลที่เดียว (ไม่เกี่ยวข้องกับผู้แทนของนิติบุคคล) หรือจะยังถือว่าเป็นการกระทำหรือเจตนาของนิติบุคคลแล้ว แต่ในทางความเป็นจริงก็ยังเป็นการกระทำ หรือการแสดงเจตนาของผู้แทนนิติบุคคล เป็นการสวนทิวค้วย

หัวข้อนี้จะเป็นการกล่าวถึงความเกี่ยวพันระหว่างนิติบุคคลกับบุคคลธรรมดา ในความรับผิดชอบทางอาญา ในฐานะของตัวการ ผู้ใช้ หรือผู้สนับสนุนในการกระทำความผิด

1) นิติบุคคลกับบุคคลธรรมดา รับผิดชอบร่วมกันได้หรือไม่

ปัญหาว่านิติบุคคลกับผู้แทนของนิติบุคคล ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดานี้ จะต้องรับผิดชอบร่วมกันในทุกกรณีหรือไม่นั้น เป็นปัญหาที่ยังไม่อาจวางเป็นหลักเกณฑ์ได้อย่างแน่นอน

แต่ข้อพิจารณาจากข้อเท็จจริงเป็นเรื่อง ๆ และจากบทบัญญัติกฎหมายแต่ละฉบับ หรือแต่ละสภาพของความผิดเป็นราย ๆ ไป

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 83 บัญญัติว่า " ในกรณีความผิดใด เกิดขึ้นโดยการกระทำของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ผู้ที่ได้ร่วมกระทำความผิดด้วยกันนั้น เป็นตัวการ "

กฎหมายได้รับรองสถานะของนิติบุคคลว่า มีฐานะเป็นบุคคลอีกคนหนึ่งต่างหากจากบุคคลธรรมดา แต่ละคนที่ได้ร่วมกันจัดตั้งนิติบุคคลขึ้น หรือต่างหากจากบุคคลธรรมดาที่เป็นผู้แทนซึ่งเป็นผู้แสดงเจตนา หรือการกระทำการตามความประสงค์ (วัตถุประสงค์) ของนิติบุคคลแทนนิติบุคคล ฉะนั้นหากปรากฏว่าบุคคลธรรมดา และนิติบุคคล กระทำความผิดด้วยกันแล้ว ในทางกฎหมาย เรียกบุคคลทั้งสองที่ร่วมกระทำความผิด ควบกันนี้ว่าเป็น " ตัวการ "

ฉะนั้น บุคคลธรรมดา กับนิติบุคคลจึงเป็นตัวการร่วมกันกระทำผิดอาญาได้ แต่ในบางกรณีบุคคลธรรมดา ก็ต้องรับผิดชอบส่วนตัว หรือในบางกรณีนิติบุคคลก็ต้องรับผิดชอบโดยลำพังตัวเอง ซึ่งศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยไว้แยกออกได้ ดังนี้

(ก) นิติบุคคลกับตัวแทนของนิติบุคคลรับผิดชอบร่วมกันได้หรือไม่

(1) กรณีนิติบุคคลมีความรับผิดชอบร่วมกันกับตัวแทนนิติบุคคล ในฐานะเป็นตัวการร่วมกันกระทำผิด ซึ่งเป็นกรณีที่นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญา หากแต่ปรากฏว่าความผิดนั้นมีไซ้กรณีเป็นความผิดใดแต่เฉพาะตัวบุคคลที่กฎหมายระบุไว้แล้ว บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้ลงมือกระทำการนั้น ต้องมีความรับผิดชอบร่วมด้วย จะอ้างว่าทำในฐานะเป็นตัวแทนของนิติบุคคลไม่ได้ ตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์ลงข่าวโฆษณาหมิ่นประมาทผู้อื่น บริษัทจำกัดนิติบุคคลต้องรับผิดชอบร่วมกับบรรณาธิการ (บุคคลธรรมดา) ด้วย (คำพิพากษาศาลฎีกา ที่ 265/2473 14 ธส.150, 952/2474 15 ธส.1079) บริษัทนิติบุคคลนำสินค้าของห้าม (ห้าห้า) จากต่างประเทศเข้ามาในราชอาณาจักร โดยมีได้รับอนุญาต

จากกระทรวงเศรษฐกิจก่อน แม้จะอ้างว่าสิ่งของที่ส่งมานั้น ไม่ใช่ของท้องถิ่น ศาลเห็นว่าบริษัทนิติบุคคล และผู้แทนของนิติบุคคลเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดด้วยกัน ซึ่งเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติควบคุมการส่งออกปศุสัตว์ และนำเข้ามาในราชอาณาจักร ซึ่งสินค้าบางอย่าง พ.ศ. 2482 (คำพิพากษาฎีกาที่ 1328/2503 ฎ. 1496) บริษัทนิติบุคคล และผู้จัดการ (ซึ่งถือว่ามีฐานะเป็นผู้ผลิตเครื่องคัมคั่ว) นำสิ่งผิดกฎหมายที่ยังไม่เสียภาษีเครื่องคัม มาใช้ มีความผิดตามพระราชบัญญัติภาษีเครื่องคัม คั่ว (คำพิพากษาฎีกาที่ 127/2504) ทางหุ้นส่วน และผู้จัดการ มีความผิดร่วมกันฐานเลียนเครื่องหมายการค้าของผู้อื่น ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 274 (คำพิพากษาฎีกาที่ 787 - 788/2506 ฎ. 1341) จำเลยที่ 2 และที่ 3 เป็นกรรมการผู้จัดการ และกรรมการของบริษัท ร่วมกันลงชื่อส่งจ่ายเงินในเช็คแทนจำเลยที่ 1 (บริษัทนิติบุคคล) ตามระเบียบข้อบังคับของบริษัทจำเลยทั้งสามเป็นทวิการ กระทำความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2477 มาตรา 3 ศาลจำคุกจำเลยที่ 2, ที่ 3 และปรับจำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นนิติบุคคล (คำพิพากษาฎีกาที่ 59/2507 ฎ. 88) นิติบุคคลอาจรมผิดทางอาญาร่วมกับบุคคลธรรมดา ซึ่งเป็นกรรมการดำเนินการของนิติบุคคลใด ถ้าการกระทำผิดทางอาญานั้น กรรมการดำเนินการใดกระทำให้ไปเกี่ยวกับกิจการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลที่ได้จดทะเบียนไว้ และเพื่อให้นิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น ศาลลงโทษนิติบุคคล และกรรมการดำเนินการ ฐานร่วมกันปลอมเอกสารสิทธิ์ และใช้เอกสารสิทธิ์ปลอม ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 264, 265, 268, 83, 84 (คำพิพากษาฎีกาที่ 584/2508 ฎ. 857) นิติบุคคลต้องรับผิดชอบร่วมกับผู้จัดการ ซึ่งกระทำการไปในหน้าที่เพื่อให้นิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น นิติบุคคลและผู้จัดการจึงมีความผิด ตามพระราชบัญญัติการชายา พ.ศ. 2493 และมีความผิดเกี่ยวกับการค้า ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 272 คั่ว (คำพิพากษาฎีกาที่ 981/2508 ฎ. 1551) บริษัทจำกัดนิติบุคคล มีความผิดร่วมกับกรรมการผู้จัดการ ตามพระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหาร พ.ศ. 2484 (คำพิพากษาฎีกาที่ 1620/2508 ฎ. 2260) จำเลยที่ 1 เป็นบริษัทจำกัดนิติบุคคล จำเลยที่ 2 เป็นผู้จัดการของจำเลยที่ 1 กระทำการอันมีลักษณะคล้ายคลึงกับการ

ประกันชีวิต ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 861, 889 ซึ่งตามกฎหมาย
การกระทำดังกล่าวจะต้องได้รับอนุญาต จากกระทรวงเศรษฐกิจก่อน คดีนี้จำเลย
ดำเนินงานไป โดยไม่ได้รับอนุญาต จึงมีความผิดตามพระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้าขาย
อันกระทบถึงความปลอดภัย หรือความผาสุกแห่งสาธารณชน พ.ศ.2471 ซึ่งบริษัทจำกัด
มีความรับผิดชอบร่วมกันกับกรรมการผู้จัดการ (คำพิพากษาฎีกาที่ 637/2509 ฎ.599)
ทางหุ้นส่วนนิติบุคคล จำเลยที่ 1 หุ้นส่วนผู้จัดการจำเลยที่ 2 ร่วมกันใช้เอกสารปลอม
สั่งออวูบป็น (ซึ่งเป็นของของทงจำกัดที่จะทงได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่เข้ามา
ในราชอาณาจักรตามพระราชบัญญัติศุลกากร จำเลยทั้งสองมีความผิดหลายกรรมทางกัน
คือ มีความผิดฐานใช้เอกสารปลอม ตามประมวลกฎหมายอาญา, มีความผิดตามพระราช-
บัญญัติออวูบป็น และมีความผิดตามพระราชบัญญัติศุลกากร (คำพิพากษาฎีกา ที่ 448/
2513 ประชุมใหญ่ ฎ.503) กรรมการผู้จัดการของบริษัท ออกเช็คสั่งจ่ายเงินในนาม
ของบริษัท โดยเจตนาจะมีให้มีการใช้เงินตามเช็ค ถือว่าได้ร่วมกันกับบริษัทกระทำ
ความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ.2497 (คำ
พิพากษาฎีกาที่ 63/2517 ฎ.34) นายอำเภอมีอำนาจออกประกาศต่าง ๆ โคความ
พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 และพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการ
แผ่นดิน พ.ศ.2495 จำเลยที่ 1 เป็นนิติบุคคลย่อมมีการแสดงเจตนาออกโคโดยทาง
ผู้แทน คือจำงลยที่ 2 และมีจำเลยที่ 3 ลูกจ้างซึ่งเป็นคนขับรด จำเลยที่ 1 ทราบ
คำสั่ง ตามประกาศแล้ว แต่ยังไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ถือว่าจำเลยทั้งสามร่วมกัน
กระทำผิด ความผิด ตามพระราชบัญญัติดังกล่าว (คำพิพากษาฎีกาที่ 378 - 379/2517
ฎ.209) ผู้จัดการบริษัทจำกัด โฆษณาลอกชายที่กินแก่ประชาชน แม้นผู้สั่งจองโดยยัง
ไม่ชำระเงิน และมีผู้ซื้อเพียงรายเดียวที่แจ้งความร้องทุกข์ ก็เป็นความผิดตามประมวล
กฎหมายอาญา มาตรา 343 และบริษัทจำกัดก็มีความผิดตามมาตรานี้ด้วย ศาลลงโทษ
จำคุกผู้จัดการ และปรับบริษัทจำกัด (คำพิพากษาฎีกาที่ 47/2518 ฎ.155) ศาลลง
โทษ ทางหุ้นส่วนนิติบุคคล และบริษัทจำกัดนิติบุคคล กับผู้แทนของนิติบุคคลเหล่านั้น ความ
ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 274, 275 โคโดยปรับนิติบุคคล และจำคุกผู้แทนนิติบุคคล

(คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1586/2519 ง.819) จำเลยเป็นผู้ค้แล้กกิจการปั้มน้ำมันของ ห้าง
หุ้นส่วนนิติบุคคล ซึ่งไค้ขายน้ำมันดีเซล โดยกำหนดให้ซื้อสินค้าอื่นด้วย อันเป็นความฉิ
ความพระราชกำหนดแก้ไข และป้องกันภาวะขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ.2516 ถือไค้ว่า
จำเลยเป็นตั้การ ร่วมกระทำความฉิกับห้างหุ้นส่วนจำกัดด้วย ตามประมวลกฎหมาย
อาญา มาตรา 83 (คำพิพากษาศาลฎีกา ที่ 4058/2524 ง.2717)

จะเห็นไค้ว่าการกระทำของผู้แทนฯ เมื่อไค้กระทำไปตามอำนาจหน้าที่ และ
อยู่ภายในขอบแห่งวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลแล้ว ย่อมถือว่าการกระทำนั้นเป็นทั้งการกระทำ
ของผู้แทนฯ เอง และถือเป็นการกระทำของนิติบุคคลด้วย ดังนั้นจึงถือไค้ว่าทั้งผู้แทนฯ
และนิติบุคคลไค้ร่วมกันกระทำความฉิด้วยกันโดยเป็นตั้การร่วมกันในการกระทำความฉิ
นั้น ๆ อย่างไรก็ตาม แม้นิติบุคคลจะมีความฉิฐานเป็นตั้การร่วมกันกับผู้แทนนิติบุคคล ใน
ความฉิฐานเดียวกัน แต่ศาลอาจลงโทษไม่เหมือนกันก็ได้ ซึ่งอยู่ในดุลพินิจของศาล เช่น
ศาลอาจพิพากษาลงโทษจำคุกเฉพาะผู้แทนนิติบุคคลและพิพากษาลงโทษปรับนิติบุคคลก็ได้
แม้ศาลจะพิพากษาว่าทั้งนิติบุคคลและผู้แทนนิติบุคคลมีความฉิเป็นอย่างเดียวกัน ก็ตาม

(2) กรณีนิติบุคคลกับผู้แทนของนิติบุคคล ไม่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่ง
มีตัวอย่างที่ศาลฎีกาไค้วินิจฉัยไว้ ดังนี้

กรณีนิติบุคคลรับผิดชอบโดยลำพัง เช่นในข้อหาความฉิคำ

พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ.2461 เมื่อผู้รับโอนประทานบัตรเหมืองแร่ ไค้แก่บริษัทซึ่งเป็น
นิติบุคคลแล้ว ก็จะมีลงโทษบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นฝ่ายมอบอำนาจจัดการบริษัทด้วยไม่ได้
เพราะความฉิฐานนี้เอาฉิกับผู้ถือประทานบัตร ซึ่งไค้แก่บริษัทนิติบุคคลไว้โดยเฉพาะ
บุคคลธรรมดา ซึ่งเป็นผู้รับมอบอำนาจจัดการบริษัทเป็นแต่เพียงลูกจ้างของบริษัทเท่านั้น
มิใช่เป็นผู้ถือประทานบัตร (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 841 - 842/2469 10 ขส.945) ผู้
รับประทานบัตรเหมืองแร่ เป็นนิติบุคคล แม้การมีบัญชีรับ การชุกแร่และจำหน่ายแร่ โดย
ไม่ถูกต้องก่อความฉิจริงนั้น กระทำโดยผู้จัดการ ๆ บริษัทนิติบุคคลที่ถือประทานบัตรก็ต้อง
รับผิดชอบ เพราะพระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ฯ ให้เอาฉิเฉพาะผู้ถือประทานบัตร
เท่านั้น (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 185/2489 ง.138) บริษัทจำกัด ทรัพย์ครองลวดไม่แจ้ง

ปริมาณ ตามพระราชบัญญัติเครื่องอุปโภคบริโภค พ.ศ. 2488 ศาลก็ตัดสินว่า ลวดอยู่ใน
 ครอบครองของนิติบุคคล ในกรณีเช่นนี้นิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิดได้ จะโอนความผิด
 ไปให้กรรมการ หรือผู้จัดการ เป็นการส่วนตัวไม่ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1144/2493
 ฎ. 1189) ความผิดฐานขนชาวออกนอกเขตโดยไม่ได้รับอนุญาต ฝ่าฝืนพระราชบัญญัติ
 ส้ารวจ และห้ามกักกันชาว พ.ศ. 2489 เป็นความผิดที่เกี่ยวกับการควบคุมต่าง ๆ ซึ่ง
 เป็นความผิดที่ต้องมีเจตนาอันเป็นองค์ประกอบของความผิดด้วย เมื่อมีการละเว้น ไม่
 ขออนุญาต จึงเป็นการละเว้นอันเป็นความผิด ซึ่งตามพระราชบัญญัตินี้ไม่ได้กำหนดคว
 บุคคล ผู้มีหน้าที่ หรือผู้ที่ต้องรับผิดชอบไว้โดยเฉพาะ อย่างเช่นความผิดตามพระราชบัญญัติ
 แร่ (ดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 841 - 842/2469 และ 185/2489) ดังนั้น นิติบุคคลก็
 ผู้แทนนิติบุคคลก็ได้ หรือไม่ว่าใครอื่นที่ทำการขนย้ายชาวก็ได้ อาจมีความผิดได้เองทั้งสิ้น
 แต่สำหรับคดีนี้ โจทก์ฟ้องเฉพาะบริษัทจำกัคนิติบุคคล ไม่ฟ้องผู้แทนนิติบุคคลเป็น
 จำเลยด้วย บริษัทจำกัคนิติบุคคลจึงต้องรับผิด (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 219/2500 ฎ. 73)
 บริษัทจำกัคนิติบุคคล จำเลยที่ 1 ได้รับอนุญาตให้ประกอบธุรกิจตรวจสอบมาตรฐาน
 สินค้าขาออก ตามพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าขาออก ได้ออกคำรับรอง ต่อสภาหอการค้า
 ไทย ว่า แป้งมันสำปะหลังป่น ที่มีผู้ขอให้รับรองมาตรฐานที่จะส่งไปต่างประเทศนั้น ได้
 มาตรฐานชั้นหนึ่ง จนสภาหอการค้าไทยได้ออกใบรับรองให้แก่ผู้ขอไป ความจริงแป้งมัน
 สำปะหลังป่น รายนี้ ไม่ได้มาตรฐานชั้นหนึ่ง ดังที่ทางการกำหนดไว้ และผู้ตรวจสอบ
 ของจำเลยที่ 1 ก็มีใ้ผู้มีอำนาจตรวจสอบมาตรฐานสินค้าชั้นหนึ่ง การที่จำเลยที่ 1 ซึ่ง
 เป็นบริษัทจำกัคนิติบุคคลได้รับรองไปเช่นนั้น เป็นการจงใจกระทำการให้การออก ใบ
 รับรอง มาตรฐานสินค้า ผิดไปจากความจริง จึงเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติมาตรฐาน
 สินค้าขาออก พ.ศ. 2503 มาตรา 57 จำเลยที่ 2 เป็นลูกจ้างของจำเลยที่ 1 มี
 ตำแหน่ง เป็นหัวหน้าแผนกตรวจสอบมาตรฐานสินค้า ได้สั่งให้เจ้าหน้าที่ของจำเลย
 ที่ 1 ตรวจสอบมาตรฐานสินค้า ปรากฏว่าไม่ได้ความว่าจำเลยที่ 2 ได้กระทำในฐานะ
 ส่วนตัว หรือเป็นผู้จัดการ หรือมีอำนาจตามกฎหมายที่จะกระทำการแทนจำเลยที่ 1 และ
 ไม่ได้ความว่า จำเลยที่ 2 ใดร่วมกับจำเลยที่ 1 ในการกระทำผิด จึงไม่มีความผิด
 (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1508/2515 ฎ. 1160) พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 10

เอาผิดเฉพาะผู้ถือประทานบัตร ซึ่งเป็นบริษัทจำกัดนิติบุคคล แม้การชนแรกที่เกินจำนวน
 ในใบอนุญาต ซึ่งจะคงถูกริบทั้งหมด เพราะเป็นแรกที่ผิดกฎหมายทั้งหมด ตาม มาตรา
 110 และมาตรา 154 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2516 มาตรา 39 นั้น จะใดกระทำโดย
 คิวแทน หรือลูกจ้างของบริษัทจำกัดนิติบุคคล ก็ถือว่าบริษัทฯ ผู้ถือประทานบัตร เป็นตัวการ
 ในการกระทำผิดความผิด อันเป็นหลักเรื่องความรับผิดชอบในการกระทำของผู้อื่น และมี
 กฎหมายบัญญัติความผิดเฉพาะทั่วไป บริษัทฯ ต้องรับผิดชอบเป็นนิติบุคคล และมีใครกระทำ
 ความผิดโดยตนเอง (กล่าวคือไม่ได้เกิดจากการกระทำของกรรมการผู้จัดการ ซึ่ง
 เป็นผู้แทนของบริษัทจำกัดนิติบุคคล) (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1604/2522)

กรณีบุคคลธรรมดารับผิดชอบต่อหนี้ส่วนตัว เช่น ผู้จัดการของห้างหุ้นส่วน
 นิติบุคคล ลงแจ้งความโฆษณาชักชวนให้คนมาซื้อบัตรออมสิน ถือว่าเป็นการกระทำของ
 ผู้จัดการเอง ในการเริ่มประกอบกิจการออมสินโดยไม่ได้รับอนุญาต ผู้จัดการย่อมมี
 ความผิด ตามพระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้า อันกระทบถึงความปลอดภัย หรือความสุข
 ของสาธารณชน พ.ศ. 2471 จะอ้างว่าทำในฐานะเป็นตัวแทนของห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล
 เพื่อให้พ้นผิดไม่ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 223/2486 ฎ. 237) กรรมการของบริษัท
 กระทำการโฆษณาชักชวนประชาชนให้เข้าเป็นสมาชิกถือหุ้นของบริษัท โดยบริษัทสัญญา
 จะจ่ายเงินให้แก่ผู้รับประโยชน์ เมื่อผู้ถือหุ้นถึงแก่กรรม อันเป็นการประกอบกิจการค้า
 อันมีสภาพคล้ายคลึงกับการประกันชีวิต โดยไม่ได้รับอนุญาต แม้กรรมการฯ จะกระทำ
 ในนามของบริษัท แต่เมื่อไม่ใช่กิจการภายในวัตถุประสงค์ของบริษัท ตามหนังสือ
 บริษัทหนังสือของบริษัท จึงเป็นกิจการที่กระทำโดยลำพังของกรรมการฯ เอง กรรมการ
 ของบริษัทจึงมีความผิดตามพระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้า อันกระทบถึงความปลอดภัย
 หรือความสุขแห่งสาธารณชน พ.ศ. 2471 บริษัทนิติบุคคลไม่ต้องรับผิด (คำพิพากษาศาลฎีกา
 ที่ 1050/2504 ฎ. 1010) ผู้แทนของนิติบุคคลไม่ได้ออกเช็คในนามของห้างหุ้นส่วน
 นิติบุคคล เมื่อผู้แทนฯ ออกเช็คไปโดยเจตนาจะไม่ให้มีการใช้เงินตามเช็ค เพราะเงิน
 ในธนาคารไม่มี จึงเป็นการกระทำของผู้แทนฯ เอง ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลไม่ต้องรับผิด

ร่วมด้วย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 86 - 88/2513 ฎ.75) ประธานกรรมการบริษัท ลงหนังสือพิมพ์ คัดค้านข้อความที่ว่าโจทก์โกง เบี้ยว ไม่เป็นการแสดงความคิดเห็น โดยสุจริต เพื่อป้องกันตน แต่เป็นการมุ่งใส่ความให้โจทก์เสียหาย ไม่ได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 329 เป็นความผิดฐานหมิ่นประมาทโจทก์ แต่ศาลฟังข้อเท็จจริงว่า ข้อความที่ลงโฆษณานั้นเป็นการหมิ่นประมาท เพราะสาเหตุในทางส่วนตัวไม่พอฟังว่าทำในฐานะประธานกรรมการบริษัท ซึ่งเป็นผู้แทนของนิติบุคคลประธานกรรมการบริษัทจึงต้องรับผิดชอบโดยลำพัง (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1203/2520 ฎ.756) ซึ่งคดีนี้ปรากฏข้อเท็จจริงว่า บริษัทนิติบุคคล เป็นโจทก์ฟ้องบริษัทนิติบุคคลอีกแห่งหนึ่ง เป็นจำเลยที่ 1 และ นายสนิธา ประธานกรรมการบริษัทในฐานะผู้เขียน และบรรณาธิการ เป็นจำเลยที่ 2 ในข้อหาความผิดฐานหมิ่นประมาทโจทก์ โดย นายสนิธา ลงข้อความว่าโจทก์โกง เบี้ยว ซึ่งในกรณีนี้ โดยความเคารพ ผู้เขียนเห็นว่าพฤติการณ์ หรือการกระทำของจำเลยที่ 2 ประธานกรรมการบริษัท ในฐานะผู้เขียนบทความและบรรณาธิการ ย่อมแสดงปรากฏอยู่ในตัวแล้วว่าได้กระทำไปในฐานะที่เป็นผู้แทนของนิติบุคคล ซึ่งตามหลักที่กล่าวมาแล้วนั้นถือว่าการกระทำของ บริษัทนิติบุคคล แบบบทความที่เขียนลงโฆษณานั้นจะมีข้อความมาจากสาเหตุอะไรก็ตาม นายสนิธา ก็ได้กระทำในหน้าที่ประธานกรรมการบริษัท (ผู้แทนนิติบุคคล) ซึ่งถือเป็นเจตนา และการกระทำของบริษัทนิติบุคคลนั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่าบริษัทนิติบุคคล จำเลยที่ 1 น่าจะต้องร่วมรับผิดชอบกับจำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นผู้แทนของนิติบุคคลด้วย

(ข) นิติบุคคลกับตัวแทน ลูกจ้าง หรือพนักงานของนิติบุคคลรับผิดชอบร่วมกันได้หรือไม่

นอกจากผู้แทนฯ และนิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบร่วมกันดังกล่าวแล้ว บางกรณีบุคคลอื่น เช่น พนักงาน ลูกจ้าง หรือตัวแทนของนิติบุคคล ยังต้องมีความรับผิดชอบร่วมด้วย และเป็นความรับผิดชอบร่วมกันในฐานะเป็นความร่วมมือกันกระทำความผิด ทั้งนี้เพราะบุคคลอื่น ดังกล่าวนี้นับเป็นผู้ที่ทำงานตามคำสั่ง หรือตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากนิติบุคคล หากบุคคลอื่นเหล่านั้นควรรู้อยู่แล้วว่าเป็นคำสั่ง หรือเป็นงานที่ได้รับมอบหมายโดยไม่ชอบแล้ว แต่ยังคงปฏิบัติงานไป ก็ย่อมถือว่าการร่วมกันกระทำ และมีเจตนาร่วมกันกระทำมาแต่แรก ซึ่งถือเป็นการร่วมกันในการกระทำความผิดนั้นด้วย เช่นที่ศาลฎีกาได้วินิจฉัย

ไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 378 - 379/2517 ฎ.209 ว่า " นายอำเภอมีหน้าที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 มาตรา 118 และพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2495 มาตรา 40 วรรคสาม ที่จะต้องตรวจตรา และจัดการรักษาทางบกทางน้ำให้ไปมาโดยสะดวก ความที่จะเป็นได้ทุกฤดูกาล จึงมีอำนาจตามประกาศห้ามรถยนต์วิ่งรับส่งผู้โดยสารในเส้นทางที่กำลังก่อสร้างเพื่อป้องกันอันตรายแก่ผู้โดยสาร และอำนวยความสะดวกในการก่อสร้างให้เสร็จโดยเร็วได้

จำเลยที่ 1 ทราบคำสั่งดังกล่าวแล้วยังฝ่าฝืนเดินรถรับส่งผู้โดยสาร ในเส้นทางนั้น จึงมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 368

จำเลยที่ 1 เป็นนิติบุคคลแสดงเจตนาออกโดยจำเลยที่ 2 และจำเลยที่ 3 เป็นคนขับรถ โดปฏิบัติตามคำสั่งของจำเลยที่ 2 จึงถือได้ว่าจำเลยทั้งสามร่วมกันกระทำผิด " ซึ่งมีความผิดฐานเป็นทักการร่วมกันซัดคำสั่งเจ้าพนักงาน (ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 368) นอกจากนี้ยังมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4058/2524 ฎ.2717 ซึ่งศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า " จำเลยเป็นผู้ดูแลกิจการปั๊มน้ำมันของทางหุ้นส่วน ผู้จัดการและจำเลยโคชายน้ำมันดีเซล โดยกำหนดให้ซื้อของซื้อสินค้าอื่นด้วย อันเป็นการฝ่าฝืนคำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 1/2522 ลงวันที่ 30 มีนาคม 2522 ข้อ 17 (2) และเป็นความผิดตามพระราชกำหนดแก้ไข และป้องกันภาวะการขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ.2516 มาตรา 3, 8 เห็นว่า การที่คำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 1/2522 ให้ความหมายของผู้จำหน่ายน้ำมันว่า หมายความว่าสถานีบริการหรือร้านค้าน้ำมันเชื้อเพลิง ฯลฯ " นั้น ย่อมมีความหมายว่า ถ้าสถานีบริการ หรือร้านค้า น้ำมันเชื้อเพลิงนั้นดำเนินการโดยนิติบุคคล ก็ถือว่านิติบุคคลนั้นเป็นผู้จำหน่ายน้ำมัน ถ้าดำเนินการโดยบุคคลธรรมดา ก็ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้จำหน่ายน้ำมัน มิได้กำหนดเอาเฉพาะนิติบุคคลเท่านั้น ที่จะดำเนินการเป็นสถานีบริการ หรือร้านค้าน้ำมันเชื้อเพลิงได้ สำหรับคดีนี้ แม้จะได้ความว่าทางหุ้นส่วนจำกัดสามมิตรภาคใต้ เป็นผู้ดำเนินการสถานีบริการ ปั๊มน้ำมันสามมิตรภาคใต้ อันถือว่าเป็นผู้จำหน่ายน้ำมันก็ตาม การที่จำเลยซึ่งเป็นผู้ดูแลกิจการปั๊มน้ำมันของทางหุ้นส่วนจำกัดดังกล่าวได้กระทำความผิดตามบทกฎหมายข้างต้นนั้น ย่อมถือได้ว่าเป็นทักการ ผู้ร่วมกระทำผิดกับทางหุ้นส่วนจำกัดนั้นด้วย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 83"

2) นิติบุคคลต้องรับผิดชอบทางอาญาในฐานะเป็นผู้ใช้ให้บุคคลอื่นกระทำ
ความผิดอาญา โทหรือไม

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 84 บัญญัติว่า " ผู้ใดก่อให้เกิดผู้อื่น
กระทำความผิด ไม่ว่าจะด้วยการใช้บังคับ ชูเชิญ จ้างวาน หรือยุยงส่งเสริม หรือ
ด้วยวิธีอื่นใด ผู้นั้นเป็นผู้ใช้ให้กระทำความผิด

ถ้าผู้ถูกใช้ให้กระทำความผิดนั้น ผู้ใช้ต้องรับโทษเสมือนเป็นทักการ
ถ้าความผิดมิได้กระทำลง ไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกใช้ไม่ยอมกระทำความผิด ยังไม่ได้กระทำ
หรือเหตุอื่นใด ผู้ใช้ต้องระวางโทษเพียงหนึ่งในสาม ของโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น "

นิติบุคคลจะรับผิดชอบทางอาญาในฐานะเป็นผู้ใช้ตามประมวลกฎหมายอาญา
มาตรา 84 โทหรือไมนั้น ปัญหาที่อาจตอบได้ว่า บุคคลธรรมดาต้องรับผิดชอบเป็นผู้ใช้ได้
ฉันใด นิติบุคคลก็ควรรับผิดชอบเป็นผู้ใช้ได้ฉันนั้น หากการใช้นั้นเป็นการกระทำของผู้แทน
ซึ่งได้กระทำไปภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล และนิติบุคคลได้รับประโยชน์
จากการกระทำนั้น ด้วยเหตุนี้ จึงมีผู้เห็นว่า แม้แต่ความผิดฐานเบียดความเท็จ นิติบุคคล
ก็อาจมีความผิดเป็นผู้ใช้ได้ ถ้านิติบุคคลได้ใช้ให้ผู้อื่นเบียดความเท็จที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์
ของนิติบุคคล และนิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการเบียดความเท็จนั้น แมว่านิติบุคคล
โดยลำพังเอง จะกระทำผิดฐานเบียดความเท็จมิได้ เพราะขัดกับสภาพของนิติบุคคลก็ตาม ¹

ความรับผิดชอบในฐานะเป็นผู้ใช้ให้บุคคลอื่นกระทำความผิดกฎหมายอาญา
นี้ มิได้จำกัดแต่เพียงการกระทำที่เป็นการใช้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการกระทำที่เป็นการ
บังคับ ชูเชิญ จ้างวาน หรือยุยงส่งเสริม หรือด้วยวิธีอื่นใดอีกด้วย ซึ่งเห็นได้ว่าการกระทำ
ที่ถือว่าเป็นการใช้นี้มีความหมายกว้าง นิติบุคคลจึงมีโอกาที่จะรับผิดชอบในฐานะเป็นผู้ใช้
ได้ ตัวอย่างเช่น บริษัทรับเหมาก่อสร้างได้สั่งให้คนงานฯ ก่อสร้างอาคารรูล้ำเขาไป
ในที่ดินของผู้อื่น ซึ่งบริษัทก็ทราบดีว่าไม่มีอำนาจที่จะกระทำได้ หากคนงานได้เข้าไปใน
ที่ดินของผู้อื่น เพื่อทำการก่อสร้างอาคาร บริษัทอาจต้องรับผิดชอบในฐานะเป็นผู้ใช้ฯ ในความผิด
ฐานบุกรุกได้ ดังนั้นกรณีจึงอาจเป็นว่า ความผิดบางอย่างนิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิด
นั้นเองไม่ได้ แต่นิติบุคคลอาจต้องรับผิดชอบในฐานะเป็นผู้ใช้ฯ หากการกระทำนั้นยังอยู่
ภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น ๆ

¹ บัญญัติ สุชีวะ, " ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล, " บทบัญญัติ, หน้า 5 - 6.

3) นิติบุคคลต้องรับผิดชอบในฐานะเป็นผู้สนับสนุนการกระทำความผิด
อาญา ไต่หรือไม

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 86 บัญญัติว่า " ผู้ใดกระทำความผิดประการใด ๆ อันเป็นการช่วยเหลือ หรือให้ความสะดวกในการที่ผู้อื่นกระทำความผิดก่อน หรือขณะกระทำความผิด แม้ผู้กระทำความผิดจะมิได้รู้ถึงการช่วยเหลือ หรือให้ความสะดวกนั้นก็ตาม ผู้นั้นเป็นผู้สนับสนุนการกระทำความผิดของระวางโทษสองในสาม ส่วน ของโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดที่สนับสนุนนั้น "

ความรับผิดในฐานะเป็นผู้สนับสนุนการกระทำความผิดนั้นอาจเป็นว่า สนับสนุนบุคคลธรรมดา หรือสนับสนุนนิติบุคคลให้กระทำความผิด แต่มักไม่ค่อยมีกรณีเกิดขึ้น เพราะเป็นการยากที่จะเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลได้ แต่เคยมีกรณีตัวอย่างที่ศาลพิพากษาว่า บุคคลธรรมดาต้องรับผิดในฐานะเป็นผู้สนับสนุนให้นิติบุคคลกระทำความผิดได้ เช่นทางหุ้นส่วนจำกัด (จำเลยที่ 1) มีผู้เป็นหุ้นส่วน ไม่จำกัดความรับผิด (จำเลยที่ 2) เป็นคนไทย 1 คน ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดความรับผิด เป็นคนต่างด้าว 1 คน จึงถือเป็นคนต่างด้าว ตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 281 ทางหุ้นส่วนจำกัดนี้ทำการค้า ประกอบธุรกิจนายหน้า ตัวแทนค้าปลีก ซึ่งเป็นธุรกิจ ความบัญญัติท้ายประกาศของคณะปฏิวัติดังกล่าว โดยมีได้รับอนุญาต จากอธิบดีกรมทะเบียนการค้า และไม่มีพระราชกฤษฎีกา อนุญาตให้กระทำได้ การประกอบธุรกิจของทางฯ จำเลยที่ 1 จึงเป็นการกระทำความผิด ตามฟ้อง จำเลยที่ 2 เป็นหุ้นส่วนผู้จัดดำเนินการธุรกิจ นั้น จึงเป็นผู้กระทำความผิดร่วมด้วย (ตัวการ) แต่เนื่องจากการประกอบธุรกิจดังที่ฟ้องนั้น เป็นความผิด ต่อเมื่อคนต่างด้าว (จำเลยที่ 1) ประกอบโดยมิได้รับอนุญาต จากอธิบดีกรมทะเบียนการค้า และไม่มีพระราชกฤษฎีกาให้กระทำได้ แต่จำเลยที่ 2 เป็นคนสัญชาติไทย

แม้จะรวมกระทำผิด (ตัวการ) ก็มีความผิดเพียงเป็นผู้สนับสนุนการกระทำผิดเท่านั้น (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1057/2518 ฎ.973)

อนึ่ง นอกจากความผิดที่นิติบุคคลต้องรับผิดชอบเป็นการเฉพาะตัว ตามกฎหมายเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะแล้ว ก็ยังอาจมีผู้สนับสนุนได้ และอาจต้องรับผิดชอบตามกฎหมายที่บัญญัติไว้เฉพาะเรื่องได้ เช่นพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 มาตรา 42 ซึ่งบัญญัติว่า " ในกรณีที่ธนาคารพาณิชย์ใดกระทำความผิดเพราะฝ่าฝืน มาตรา 6 วรรคสอง มาตรา 10 มาตรา 11 มาตรา 12 มาตรา 13 มาตรา 14 หรือมาตรา 18 หรือฝ่าฝืนคำสั่งของรัฐมนตรีตามมาตรา 21 กรรมการของธนาคารพาณิชย์นั้น หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินการของธนาคารพาณิชย์นั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของธนาคารพาณิชย์ด้วย " นอกจากนี้ ยังมีกฎหมายอื่นซึ่งมีบทบัญญัติในทำนองเดียวกัน เช่น พระราชบัญญัติ น้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ.2521-มาตรา 27, พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 มาตรา 88, พระราชบัญญัติ มาตรการ ชั่ง ตวง วัด พ.ศ.2466, พระราชบัญญัติโรงงาน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2518, พระราชบัญญัติเครื่องสำอางค์ พ.ศ.2517, พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ.2521 มาตรา 249, 250 และประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 281 เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ การประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว ลง 24 พ.ย.25 ข้อ 4, 26 เป็นต้น

ความผิดทางอาญาที่นิติบุคคลอาจกระทำได้

ความผิดทางอาญาที่นิติบุคคลอาจกระทำได้นั้น จะต้องพิจารณาจากการกระทำแต่ละเรื่อง เป็นกรณี ๆ ไป คือต้องพิจารณาจากลักษณะของความผิด และพฤติการณ์แห่งการกระทำประกอบกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความผิดที่เป็นการกระทำต่อชีวิตร่างกาย หรือความผิดที่มีแต่เพียงโทษประหารชีวิต จำคุก หรือกักขัง โดยทางปฏิบัติแล้ว นิติบุคคลย่อมไม่น่าจะมีความรับผิดชอบได้ เพราะโดยสภาพแล้วเป็นไปไม่ได้ที่จะบังคับลงโทษเช่นนั้น เอากับนิติบุคคลได้ ดังนั้น ความผิดทางอาญาที่นิติบุคคลอาจกระทำได้ จะต้อง

เป็นกรณีเฉพาะความผิดที่ชนิดของโทษตามกฎหมายจะเปิดช่องให้ลงแก่นิติบุคคลได้
เท่านั้น

ความผิดที่นิติบุคคลอาจกระทำได้ตามกฎหมายไทย ซึ่งศาลฎีกาได้วินิจฉัย
ลงโทษเอาแก่นิติบุคคลไปแล้วนั้นได้แก่ความผิดฐานโฆษณาหมิ่นประมาท, ความผิดฐาน
เลียนเครื่องหมายการค้า, ความผิดฐานปลอมเอกสาร และใช้เอกสารปลอม, ความ
ผิด เกี่ยวกับการค้า, ความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน, ความผิดหลูโทษตามมาตรา
368 และความผิดเกี่ยวกับการใช้เช็ค เป็นต้น

ในต่างประเทศ ลอร์ด เรด (Lord Reid) ได้กล่าวไว้ในคดี Tesco
Supermarkets Ltd.v. Natrass ว่า " ข้าพเจ้าไม่เห็นว่สภาพ
แห่งข้อหาจะทำให้มีข้อจำกัดแต่อย่างใดได้ หากบุคคลผู้กระทำผิดเป็นตัวของ
ตามกฎหมายแล้ว ไม่ว่าความผิดที่เขากระทำนั้น จะหนักเบาเพียงใด ก็เป็นความผิด
ที่บริษัทกระทำอยู่นั่นเอง ¹

กรณีที่นิติบุคคลไม่อาจกระทำความผิดและถูกลงโทษ ในความผิดที่ไม่อาจ
ลงโทษได้ โดยการปรับ ตามกฎหมายอังกฤษจำกัดเฉพาะความผิดบางฐานเท่านั้น
ซึ่งก็รวมถึงความผิดฐานฆ่าคนตายโดยไตร่ตรองไว้ก่อนด้วย แต่ตามกฎหมายคานาดา
ไม่มีข้อจำกัดในการถูกลงโทษแต่อย่างใด เพราะกฎหมายคานาดาไม่มีความผิดฐานใด
ที่ไม่อาจลงโทษได้ ซึ่งบทบัญญัติในมาตรา 647 แห่งประมวลกฎหมายอาญาคานาดา อัน
เป็นบทบัญญัติว่าด้วยคำปรับต่อนิติบุคคลกล่าวไว้ว่า " แม่มตรา 645 (2) จะกล่าวไว้
เป็นอย่างไรก็ตาม นิติบุคคลที่กระทำความผิดก็ยังต้องรับโทษ แม้ว่าจะเป็นความผิดซึ่ง
มีโทษจำคุก โดย (ก) ให้ถูกปรับเป็นเงินตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควรในกรณีความผิด
มหันตโทษ (ข) ให้ถูกปรับเป็นเงินไม่เกินหนึ่งพันดอลลาร์ ในกรณีที่เป็นการผิด

¹ "Corporate Responsibility on Criminal Law," Manitoba Law

ลู่โทษ " ¹ นอกจากนี้ ตามกฎหมายอาญาของรัฐนิวยอร์ค ค.ศ. 1932 ก็มีบทบัญญัติว่าถ้าจะลงโทษนิตบุคคลในความผิดที่หากคนธรรมดากระทำจะต้องถูกจำคุกแล้ว ให้ลงโทษปรับ นิตบุคคลนั้นไม่เกิน 5,000 เหรียญ ² ซึ่งจะเห็นได้ว่าในกฎหมายอาญาสมัยใหม่มักจะตัดปัญหาดังกล่าวทิ้งไปได้ โดยใช้วิธีลงโทษปรับในอัตราพิเศษ ตามขนาดของความผิดที่กำหนดไว้ แทนการลงโทษจำคุกข้างต้น ซึ่งถือว่าบทบัญญัติที่ใช้ลงโทษ ใกล้เคียงบุคคลธรรมดา แต่นำมาใช้กับนิตบุคคลไม่ได้นั้น เป็นบทบัญญัติที่ไม่สมเหตุสมผล ³ อย่างไรก็ตามมีความผิดบางฐานที่โดยสภาพแล้ว นิตบุคคลไม่อาจเป็นผู้กระทำได้เลย เช่น การสมรสซ้อน (bigamy ได้แก่ การมีสามี หรือภรรยา 2 คน ในขณะเดียวกัน) ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา (rape) และการร่วมเพศในระหว่างญาติสนิท (incest) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าพนักงานคนโตของนิตบุคคลกระทำความผิดในกรณีดังกล่าวนี้ ก็ถือว่าเป็นการกระทำความผิดโดยส่วนตัว แต่กรณีนั้นก็ตาม ในส่วนที่เกี่ยวกับความผิดที่กล่าวมาแล้วนั้น นิตบุคคลก็อาจต้องรับผิดชอบในฐานะเป็นผู้ร่วมกระทำในลำคับริง เช่น ผู้อำนวยการของหน่วยงานที่ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการสมรส ทำให้เกิดมีการสมรสซึ่งเขาเองก็ทราบดีว่าเป็นการสมรสซ้อน ⁴

ส่วนความผิดฐานเบิกความเท็จ (perjury) นั้น ลอร์ดเคนนิง (Lord Denning) ได้วินิจฉัยไว้ในคดี Penn - Texas Corporate v. Murat - Anstalt (No. 2) (1964) 2 Q.B. 647 (C.A.) ว่าเมื่อนิตบุคคลถูกหมายเรียกให้ส่งพยานเอกสาร " ก็อาจกล่าวได้แล้วว่า ถูกเรียก

¹ Ibid., p. 422.

² หมายเหตุท้ายคำพิพากษารัฐสภาที่ 219/2500 ฎ.73. หน้า 84.

³ Wayne R. La Fave & Austin W. Scott, Jr., Handbook on Criminal Law, pp. 229 - 230.

⁴ Smith and Hogan, Criminal Law, 2d ed. (London:

ให้มาเป็นพยาน ซึ่งถูกสั่งให้ส่งเอกสาร และพยานหลักฐานอื่น ซึ่งอยู่ในความครอบครอง หรือดูแลของตน และในทางปฏิบัติเมื่อไม่มีปัญหาเกี่ยวกับความครอบครองหรือดูแล นิติบุคคลนั้น ก็มีจำต้องสาบานตัว " คังนั้น จึงเห็นได้ว่ากรณีที่บริษัทให้พยานหลักฐาน ความที่มีอยู่ในครอบครอง หรือดูแลของตน แก่เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่ในการเรียก เอกสารนั้น จึงเป็นการที่บริษัทให้พยานหลักฐานด้วยตัวเอง ซึ่งผลที่ตามมาก็คือ เป็นไป ได้ ที่ว่านิติบุคคล กระทำความผิดฐานเบิกความเท็จได้ และก็เป็นพระคณะที่ได้รับการ ยอมรับจาก English Law Commission ซึ่งได้มีความเห็นว่าไม่ว่าจะมีอำนาจ หน้าที่อย่างไรก็ตาม หรือได้รับมอบหมายจากบริษัทในเรื่องของการเบิกความ อย่างไร ก็ตาม เขา (ซึ่งมีฐานะเป็นพยาน) ก็คือสาบานตนเขาเป็นพยาน และเบิกความเท็จได้ แต่ถ้านักบริษัทได้สั่งให้พนักงานของตนเบิกความอันเป็นเท็จ บริษัทก็ยังคงต้องรับผิดชอบ ในฐานะเป็นผู้ใช้ได้¹

โดยปกติ ความผิดฐานสมคบ (conspiracy) นั้น นิติบุคคลกับผู้จัดการ ของนิติบุคคล ไม่อาจกระทำความผิดร่วมกันในความผิดฐานนี้ได้ (มีเจตนาในการกระทำผิด เป็นของผู้จัดการฯ เพียงคนเดียวเท่านั้น) เพราะความผิดประเภท conspiracy ไม่เพียงแต่จะต้องประกอบด้วยบุคคลตามกฎหมายตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป แต่ยังคงต้อง ประกอบด้วยจิตใจที่ร่วมกัน 2 จิตใจด้วย แต่อย่างไรก็ตามถ้าผู้จัดการฯ ในนามของ นิติบุคคลกระทำการสมคบ (conspiracy) กับบุคคลอื่นแล้ว ทั้งผู้จัดการฯ, นิติบุคคล และบุคคลอื่นนั้น อาจถูกพิพากษาคดีสินลงโทษในความผิดฐาน conspiracy ได้ด้วย- กันทุกคน และในบางครั้งก็เป็นไปไควว่า ถ้ากรรมการผู้จัดการของบริษัท 2 คน ของ บริษัทเดียวกัน สมรุกรมคึกกันออกอุบายในธุรกิจของบริษัทอันเป็นความผิดเช่นนี้แล้ว กรรมการฯ ทั้ง 2 คน และรวมทั้งบริษัทด้วย ก็อาจมีความผิดฐาน conspiracy ได้²

¹ "Corporate Responsibility on Criminal Law," Manitoba Law Journal, p. 435.

² Glanville Williams, Criminal Law, The General Part, 2d ed. (London: Stevens & Sons Limited, 1961) p. 861.

บางครั้งภาษาที่ใช้ในบทบัญญัติ ก็คงควาผู้ออกกฎหมาย จะขยายความไปใช้กับนิติบุคคลด้วยหรือไม่ ตัวอย่างเช่น คำนิยามของการฆาตกรรม ในบทบัญญัติ ของกฎหมายกล่าวว่าเป็น " การฆาตกรรมโดยการกระทำ, การจัดหาหรือการละเว้นของผู้อื่น " คำนิยามนี้ไม่สามารถจะใช้กับนิติบุคคลได้ เพราะว่าคำว่า " ผู้หนึ่ง " มีความหมายชัดเจนว่าเป็นมนุษย์อีกคนหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะอุปหนึ่งว่าสมเหตุผลที่กล่าว ว่า นิติบุคคลสามารถที่จะฆาตคน ๆ หนึ่ง โดยการกระทำของคนอื่น ๆ หนึ่ง คำว่า " บุคคล " ก็เป็นที่แพร่หลายในกฎหมายอาญา และบางทีก็กำหนดไว้ในบทบัญญัติไว้กว้าง ๆ ครอบคลุมไปถึงนิติบุคคล เว้นแต่ความตั้งใจของผู้ออกกฎหมายจะปรากฏในบทบัญญัตินั้นอย่างเด่นชัดว่าเป็นอย่างอื่น และในกรณีบทบัญญัติไม่ได้ให้คำนิยามของบุคคลไว้ โดยทั่วไปในปัจจุบันศาลต่าง ๆ ก็ถือว่าคำว่า " บุคคล " ในบทบัญญัติของการลงโทษที่มุ่งจะยับยั้งการกระทำ หมายถึงบุคคลตามกฎหมาย (กล่าวคือจะเป็นบุคคลที่สมมติขึ้น หรือบุคคลธรรมดาตามธรรมชาติก็ได้) ดังนั้นจึงครอบคลุมถึงนิติบุคคลด้วย ฉะนั้น และจุดประสงค์ของบทบัญญัตินั้นได้รวมเอานิติบุคคลไว้ด้วย และในทำนองเดียวกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ ถ้าจะหมายรวมเอาคำเหล่านี้ไว้ด้วย ซึ่งได้แก่คำว่า " ผู้เช่าใด ๆ " (any tenant) " ทุก ๆ คน " (everyone) " ใครก็ตาม " (whoever) และ " เจ้าของทุกคน " (every owner) ที่กล่าวไว้ในเนื้อหาส่วนใหญ่ของบทบัญญัติ อาจรวมเอานิติบุคคลไว้ด้วย ¹

ความผิดทางอาญาที่นิติบุคคลอาจกระทำได้นั้นไม่อาจกำหนดฐานความผิด ให้เป็นที่แน่นอนได้ แต่ในคานาคาศาลก็ได้พิพากษาลงโทษนิติบุคคลมาแล้ว เช่น ความผิดฐานร่วมกันหลอกลวง และได้รับเงินมาโดยมิชอบ (conspiracy to defraud and obtain money by false pretences) ในคดี Rex v. fane Robinson Ltd. (1941) 2 W.W.R. 235 (Alta. C.A.) ความผิดฐานร่วมกันค้ำทอนการ

¹ Wayne R. La Fave & Austin W. Scott, Jr., Handbook on Criminal Law, p. 230.

แข่งขันทางการค้า โดยมีขอบ (conspiracy in restraint of trade)

ในคดี Regina v. Electrical Contractors Association (1961)
27 D.L.R. (2d) 193 (Ont. C.A.) และความผิดฐานกระทำการ
ฉ้อฉลต่อรัฐบาล (fraudulent dealings with the government)

ในคดี Regina v. H. J. O'Connell Ltd., (1962) Que. Q. B. 666
(C. A.) ส่วนในอังกฤษ และอเมริกาได้แก้ความผิดเกี่ยวกับการละเมิดอำนาจศาล
(contempt of court) ไปจนถึงความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน (larceny)¹

กฎหมายของต่างประเทศที่นำมากล่าวไว้ มีแต่เฉพาะกรณีความผิดที่มีโทษ
จำคุก จึงให้เปลี่ยนเป็นโทษปรับได้ตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควร แต่ก็มีใ้กล่าวถึง
ในกรณีความผิดที่มีโทษประหารชีวิตไว้แต่อย่างใด แต่เห็นว่าถ้าเป็นกรณีนี้ นิติบุคคล
กระทำความผิดที่มีโทษประหารชีวิตแล้ว ก็น่าจะให้ศาลมีอำนาจสั่งให้เลิก, เพิกถอน
หรือกักสิทธิ นิติบุคคล รวมทั้งอาจให้ศาลมีอำนาจกำหนดโทษปรับประกอบกันไปด้วย
ทั้งนี้ เพื่อเป็นการอุดหนุนของว่างของข้อขัดข้องในการลงโทษที่อาจจะเกิดขึ้นได้ และเป็น
การแก้ปัญหา โดยเหตุผลที่ว่าบทบัญญัติที่ไ้ลงโทษไว้กับบุคคลธรรมดา แคนำมาใช้
กับนิติบุคคลไม่ได้ นั้น เป็นบทบัญญัติที่ไม่สมเหตุผล

ในความผิดฐานเบียดความเท็จ ถ้าเป็นกรณีที่บริษัทส่งเอกสารเป็นพยาน
เพราะถูกหมายเรียกให้ส่ง หากเอกสารที่ส่งนั้นเป็นเท็จ นิติบุคคลก็อาจต้องรับผิดชอบได้
ถ้าผู้แทนนิติบุคคลเป็นผู้ส่งเอกสารนั้น แต่ถ้าเป็นกรณีที่บริษัทให้พนักงานไปเบียดความ
หากเป็นความผิด บริษัทก็ต้องรับผิดชอบเป็นผู้ใช้ ซึ่งเป็นการถูกต้องและสมเหตุผล
ทั้งกับความผิดฐานสมคบ เทียบได้กับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 210 ซึ่งมีบัญญัติ
ไว้ว่า " ผู้ใดสมคบกันทั้งแท้หาค้นขึ้นไป..... " ในกรณีนี้ทั้งนี้ทั้งของต่างประเทศ

¹ "Corporate Responsibility on Criminal Law," Manitoba Law

ที่ จำนวนของบุคคลผู้กระทำการสมคบนั้น จำกัดแค่เพียงตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป และด้วย
จิตใจที่ร่วมกัน 2 จิตใจ เท่านั้น ซึ่งน่าจะเป็นการถูกต้อง เพราะคน 2 คนก็สามารถ
ที่จะทำการสมคบกันได้แล้ว สำหรับความคิดที่เกี่ยวกับทรัพย์สินนี้ มีกรณีที่เกิดขึ้นมาก
ได้แก่กรณีบริษัทจัดหางาน หลอกหลวง อันเป็นการฉ้อโกงประชาชน นอกจากนี้ยังมี
ความผิดฐานอื่น ที่นับถือบุคคลอาจกระทำได้ เช่น ความผิดฐานยกยอ รับของโจร เปิด
เผย ความลับของผู้อื่น ฯลฯ

ศูนย์วิทย์ทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย